

ՅԱԿՈՒ ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ

Լիլիթի, պապի եւ այլնի մասին

Ոմն Լիլիթ կոչեցեալ նախկին տղամարդ (տղամարդ) սեռափոխ մը Ազգային ժողովին մէջ ելոյթ ունեցեր է ի դաւանանքին իր սեռափոխներուն եւ իր արարով «ողորմ» է Ազգային ժողովը: Պատասխանող տղամարդիկ ֆահանայի մը ընկերակցութեամբ եկած են ԱԺ-ի սարածը ախտահանելու՝ խունկ ծխելով եւ չեն գիտեր ուրիշ ինչ միջոցներով:

Լրատվամիջոցները «սեռափոխ» չեն ըսեր, այլ «դրանազնդեր» կ'անուանեն ելոյթ ունեցողը, երեւի որդեգրի հայոց լեզուն չդրողով:

Ուրեմն խունկ թխելու եւ հաւանաբար չարխափան աղօթքներ ալ ընեն, որդեգրի ԱԺ-ի սրբաշնորհներ, ներողութիւն, դաշիւճը սրբեմ-մաքեմ, այնքան ասեմ, որ անոր բնակիչները սուրբեր են եւ ողորմած սարած մը կ'ընայ գիտեմ ալ ողորմել:

Դեռ մինչեւ այսօր չեն գիտեր խնդան, թէ լամ: Այդ Լիլիթ կոչեցեալ նախկին տղամարդուն ելոյթն է՛ս, ծափահարութիւններ լսուեցան. ծափահարողները դասգանձաւորները չէին, թէ հրապարակներ:

Հայաստանի մէջ միասեռականները, սեռական շեղումները, սեռափոխները խժողով վերաբերմունքի կենթարկուին մարդոց կողմէ, սղառնալիք, ծեծ, վիրաւորանք, նոյնիսկ սղառնութիւն, - Ըստ Լիլիթին, - Հայաստանի նման ազատ երկրի մը մէջ այսօրվայ վայրագ վերաբերմունք մէջ չէ ըլլայ. - կը հասկցուի Լիլիթի կոչելը, - մինչ հակառակորդներու արարներն կը հետեւցուի, որ Հայաստանի նման մաքրամաքուր, անաղակ, սուրբ միջավայրը ենթակայ մէջ չէ ըլլայ այսօրվայ ախտաւորներու ողորմաներուն:

Ժողովուրդ ջան, մէջ մը ձեր շուքը լաւ նայեցէ՛ք, հայու իսկական մաքուր նկարագրէն ի՞նչ մնացեր է. եթէ սրբագործել ու մաքրագործել մէջ է, որքան ուրիշ աղակաւորած օջախներ կան:

Այս դաստիարակները դեռ չմաքրած, այս անգամ, ոչ հայկական, ուրիշ դաստիարակներ մը կու գայ ցնցել զիս. աղօթած կը նայիմ հեռախօսիկի ու չեմ հաւատար արջերուս. աշխարհի ամենայայտնի, ամենաազնեցիկ կրօնականն ու ֆաղափական դէմքը, Վասիլկանի Պատրը ծունկի եկած է ու կը համբուրէ Հարաւային Սուսանի նախագահին ու ընդդիմութեան ղեկավարին ոտները... Մարդ մը, որուն առջեւ միլիոնաւոր հաւատարեցեալներ ծունկի կու գան, երբ կը դասգանէ ու կ'օրհնէ իր հօտը, հիմա իմ ծունկի եկած է, խնդրելով որ կասեցնեն ցոյցերն ու դաստիարակ չսկսին, յասկաղէս որ Հիւսիսային Սուսանի մէջ յեղափոխում եղաւ եւ 30 տարի երկիրը ղեկավարած նախագահը վար առնուեցաւ: Հարաւային Սուսանը, որ անկախացաւ բուն Սուսանէն 2011-ին, ֆաղափացիական դաստիարակի թատերաբեմ դարձաւ ու մօտ կէս միլիոն մարդ զոհ գնաց: Երեւի նոյնամանա իրավիճակի մը կրկնութեան առաջը առնելու միասնութեամբ էր Պատին ըրածը:

Ես, որ սակաւին չեմ համոզուած մեր ոտնուրայի ցուցադրական արարողութեան, հիմա այս սեսսիանը տեսնելուս՝ ակամայ կ'ընդվզիմ, չեմ մարտեր տեսած, չեմ հաւատար անոր դասգանին: Կոչ կ'ընէ որ չդաստիարակիմ... Ինչո՞ւ, այդ մարդոց ձեռքն է այդպիսի որոշում մը գործարդել, կամ ոչ: Պատերազմները ծրագրող հրահրողները Պատին այս ժեսթին միտքի ազդուին, միտքի յուզուին ու կասեցնեն դաստիարակները:

Բայց, ինչո՞ւ Սուսանը: Իր գահակալութենէն ի վեր աշխարհի վրայ առանց դաստիարակի մէկ օր իսկ չէ արձանագրուած, ճիշդ է որ յաճախ մեծ կոչեր ըրած է Պատը, սակայն ոչ մէկուն ոտները համբուրէր է, ոչ ալ իր ցաւոտ ծունկերը ծալած է:

Պատը ջան, այսօր աշխարհի վրայ այնքան դաստիարակներ կ'իզակէսեր կան, այնքան այդ դաստիարակները հրահրող, զենք ու զինամթերք մատակարարողներ, ասեմը անգամ մը ժողովուրդներու եւ երկիրներու ճակատագրն հետ խաղողներ կան, որ եթէ հերթով բոլորէն միտք խնդրէ, որ կասեցնեն դաստիարակները, անոնց առջեւ խոնարհելով, Ձեր մէջքն ու ծունկերը չեն դիմանար, մեղք է: Դուք սուրբ մարդ էք, Ձեր քրածը գերմարդկային, փրսոսավայել ժեսթ է, սակայն ոչ այս աշխարհին յարմար:

Կայացաւ ՌԱԿ Գերագույն խորհրդի հերթական հավաքը

Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Ինքնավար ֆաղափուն (Նյու Ջերսի) կայացաւ Ռանկավար Ազատական կուսակցութեան Գերագույն խորհրդի հերթական հավաքը: ՌԱԿ Գերագույն խորհրդի հավաքի նախագահն էր Բնարկել կուսակցութեան զարգացման հեռանկարները, նախանշել նախագահները եւ մշակել ընդհանուր ֆաղափականութիւնը: Նիսքը նախագահեց ՌԱԿ Գերագույն խորհրդի նախագահ, ՌԱԿ Կենտրոնական վարչութեան փոխատենտապետ Վարդան Նազիրյանը (Լոս Անջելես), որը հավաքի ավարտին ներկայացրեց իր հրաժարականը, ինչը ղայնամաքուրեց իր զբաղմունքները, սակայն հավաստեց, որը շարունակելու է մաս կազմել ՌԱԿ Գերագույն մարմնին իր նախագահութեամբ կուսակցութեան հետագա զարգացմանը: ՌԱԿ Գերագույն խորհրդի նախագահի դաստիարակատու նշանակվեց Հրայր Գոյունջյանը (Լոնդոն), իսկ փոխատենտապետ՝ Հակոբ Վարդիվարյանը (Նյու Ջերսի): Գերագույն խորհրդի նիսքին մասնակցում էին նաեւ Երվանդ Ազատյանը (Դէտրոյթ), Արամիւր Գոյունջյանը (Մոնրեալ), Արտ Մանուկյանը (Մոնրեալ),

խորեն Գալինյանը (Եգիպտոս), Գեորգ Մարապյանը (Վաշինգտոն), Վարդես Գուրոյանը (Լոս Անջելես): Գերագույն խորհրդի նիսքին ներկայ էին նաեւ Հայաստանից ՌԱԿ Կենտրոնական վարչութեան անդամներ Գայանե Մուրադյանը եւ Արմեն Մանվելյանը: Գերագույն խորհուրդը հաստատեց նաեւ ՌԱԿ սփյուռքային մարմնի ֆինանսավորման ծրագիրը, ինչպէս նաեւ Բնարկելից Հայաստան-Սփյուռք զարգացման հեռանկարները ու հարաբերութիւնների խորացման միտքները: ՌԱԿ Գերագույն խորհուրդը իր դաստիարակատուութիւնը շնորհակալութեամբ շարունակելու իր ազգակցութիւնը Հայաստանի Հանրապետութեանը եւ Արցախին:

ՆԻՒ ԵՈՐԵ

Այց ՄԱԿ-ի Հայաստանի ներկայացուցչութեան գրասենեակ

ՌԱԿ Գերագույն խորհուրդի փոխատենտապետ Հակոբ Վարդիվարյանը (Նյու Ջերսի) եւ Երեւանէն ժամանած ՌԱԿ Կենտրոնական վարչութեան անդամներ Գայանե Մուրապեան եւ Արմեն Մանվելյանը ապրիլ 16-ին ֆաղափական այց կատարեցին ՄԱԿ-ի Հայաստանի Հանրապետութեան ներկայացուցչի դեսպան Սիւր Մարգարեանին:

Փոխադարձ հասկացողութեան եւ բարեկամական մթնոլորտի մէջ տեղի ունեցած հանդիպման ընթացքին ՌԱԿ անդամները ներկայացուցին Նյու Ջերսիի մէջ օրերու կայացած ՌԱԿ Գերագույն խորհուրդի նիսքի նախագահը եւ արձարձուած գլխաւոր հարցերը: Ընթացեալ Հայաստան-Սփյուռք կապերու շարունակական ամրապնդման անհրաժեշտութիւնը եւ անոր շուրջ իրականացուող փայլուն կարեւորութիւնը: ՌԱԿ ներկայացուցիչները մասնաւորապէս շեղեցան Հայաստանի եւ Արցախի հանրապետութիւններուն մէջ կուսակցութեան եւ ԹԷԲԷԿ Մշակութային Միութեան (ԹՄՄ) իրականացուած կրթական եւ մշակութային ծրագիրները:

Մարգարեանը նաեւ արձարձեց, որ նոր իրողութիւններու շրջանին ներկայացուցչի կողմէ Հայաստանի Հանրապետութեան դերը որդեգրող օրհանգումներու եւ մարդու իրաւունքներու դաւանանքներու զարգացումը եւ կիրարկող երկիր:

Դեսպան Մարգարեան, իր հերթին, խօսեցաւ ՄԱԿ-էն ներս եւ անոր յանձնաժողովներու, մասնաւորապէս՝ մարդու իրաւունքներու դաւանանքներու յանձնաժողովի մէջ իրականացուող աշխատանքներուն մասին, յասկաղէս «Թատերային յետադիմութեան» յետոյ ձեւաւորուած ֆաղափական նոր իրողութիւն:

Խօսուեցաւ նաեւ ամերիկահայ համայնքի եւ ՄԱԿ-ի Հայաստանի ներկայացուցչութեան միջեւ ձեւաւորուած համագործակցութեան եւ անոր շարունակականութեան կարեւորութեան մասին:

ՏՈՍՍ

Տրանսպարենտի հաղորդման քրեական կողմի մասին

Գնացել էի Երեւանյան հյուրանոցներից մեկը՝ արտասահմանից ժամանած վաղեմի բարեկամիս տեսնելու: Համեմատաբար փոքր հյուրանոց էր, վերելակի հենց կողմին՝ զուգարանը՝ զույգ դռներով: Մեկի վրա տղամարդու, մյուսի վրա՝ կանացի նստած: Երեւի այդ օրերի համացանցային բուռն ֆենատկունների հայտնաբերման արդեւոյթային եւ հայտնաբերման արդեւոյթային եւ, մտքով անցավ սարդիակ, ինչ-որ տեղ ծիծաղելի հարցը. Լիլիթը, այսինքն՝ «մեր» սրանազնդերը, այսինքն «մեր» որձեւեղը, ո՞ր դռնից ներս կ'ընեն: Անուշտ՝ կանացի նստած դռնից: Իսկ եթէ ներսում ուրիշ կանայք էլ լինելին: Անուշտ դուրս կ'իջանք եւ/կամ կ'ընենք կանացի արտաքինով եւ տղամարդու կարեւոր հասկանիչով այդ իզգացած որձին:

Բնց այդ մտքումների մէջ՝ վերելակից դուրս ելավ բարեկամս եւ, զգացական համընկնումով սվեց հարցը. «Այդ...ըըը... կնիկը այդքան գեղ խոսեմք»:

մտքով դաւանաբերելու մասին: Այնինչ, կարծում եմ, որը աշխարհի առաջ մի երկիր, մեր երկիրը, խայտառակելու, համադաստիարակ մարմինների հանցավոր անգործունեության մասին վկայություն ներկայացնելու համար նա դաստիարակութեան միջոցով կանչվեց: Իսկ սկսվելու, աղացուցներ չներկայացնելու դեմքում՝ գրգռանքային մեղադրանքով նրա դեմ դասական գործ մեք է հարուցվել:

- Գիտե՞ս, վերջում ասաց բարեկամս, ասանկ հարցերը լուրջ հետաքննութեամբ կ'ընենք. գեյերու, լեզբիաններու եւ նման կազմակերպութիւնները հիմա շատ մեծ ազդեցութիւն ունին միջազգային կազմակերպութիւններու վրա, մեքսիկաներու ներքին խոհանոցներուն մէջ, եւ կրնան իրական վնաս դաստիարակելու, - հետո ուղղելով խոսքը, - մեր երկիրն:

Համաձայն եմ:

«Պարոն Օրբեյանը կորցրեց իր սնօրեն կեսիս, որին սիրահարված էր, նա չարացած է, վիրավորված, կորցրել է ինքնակառավարումը», այսպիսի վերնագրով «Հայկական ժամանակը» վերջերս հարցազրույց է տալիս Ալ.Ստեփանյանի անվան օպերայի եւ բալետի ազգային ակադեմիական թատրոնի երաժիշտ **Հնազնունի Գրիգորյանի** հետ, որում վերջինս թղթակցի կողմից ակնհայտորեն ուղղորդվում է ամեն կերպ թախարակելու համաժառանգաբար համբավ ու ճանաչում ունեցող արվեստագետին, որն ընդամենը երկու տարում վերակենդանացրեց Թատրոնը՝ հաճախ իր սեփական միջոցների հաշվին, որը երեք անգամ «Grammy» մրցանակին ներկայացված լինելուց հետո, բառացիորեն ամեն օր զնահասանձի վկայականներ է ստանում այնպիսի այսպաններից, ինչպիսիք են աշխարհահռչակ «Metropolitan Opera»-ն, Սան-Ֆրանցիսկոյի ֆալսետային եւ օրգանային խորհուրդները, Կալիֆոռնիայի նահանգային խորհուրդը, վերջապես՝ ԱՄՆ Կոնգրեսը... Բայց, ղեկավարվող ասած՝ ինչո՞ւ է աղմկում Հն. Գրիգորյանը...

Մեր ընթերցողից ղեկ է մի փոքր համբերություն հայցեմք... Մեջբերում Hayacq.com կայքում 02.03.19-ին տեղադրված «Ինչո՞ւ է աղմկում Նազենի Ղարիբյանը. հեռահար նոտասակներ» վերնագրված հրատարակումից՝ **Կոնսանսին Օրբեյանի** դեմ նախարարի դատարանական գործընթացը կատարողի «խաչակրաց արժանատի» բուն դատաբանների մասին.

«...Նազենի Ղարիբյանի բուն նոտասակն է դեղի Ա. Ստեփանյանի անվան օպերայի եւ բալետի ազգային ակադեմիական թատրոն ճանադարի հարթել Կարեն Դուրգարյանի համար:

Մեր ուսումնասիրությունների արդյունքում դարձեցինք, որ Կարեն Դուրգարյանը նախկինում, երբ Երեւանի Ա. Ստեփանյանի անվան օպերայի եւ բալետի ազգային ակադեմիական թատրոնի գլխավոր դիրիժորն էր, իր ղեկավարման տարիներին ստեղծել է համանուն «Ալեքսանդր Ստեփանյանի անվան օպերայի եւ բալետի ազգային ակադեմիական թատրոնի աջակցման» հիմնադրամ, որի հոգաբարձուների խորհրդի նախագահն է մինչ օրս:

Ուսումնասիրելով հիմնադրամի 2016-2018թթ. հաշվետվությունները, մասնավորապես, ուսումնական է արժանանում 2017թ-ի հաշվետվությունը, որտեղ աչի է գտնում Ա. Ստեփանյանի անվան օպերայի եւ բալետի ազգային ակադեմիական թատրոնի նվազագույն փորձասենյակի, մենեթրիչների հանդերձարանների, բալետային արհեստների դասիչների, թատրոնի ձեռնարկի, ծառայողական սարածների եւ օպերային թատրոնի սանհանգույցների վերանորոգման աշխատանքների համար ծախսված 10.003.000 դրամ գումարը:

Այդ իսկ նոտասակով, Hayacq.com-ը, համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 51-րդ հոդվածի եւ «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածովի դրույթների, հարցում կատարեց Ա. Ստեփանյանի անվան օպերայի եւ բալետի ազգային ակադեմիական թատրոն 2016-2018 թթ. թատրոնի ժամանակահատվածի ժամանակահատվածի վերանորոգման աշխատանքների, ինչ-

դեմ նաեւ ծախսված գումարների եւ ֆինանսավորման աղբյուրների վերաբերյալ:

Թատրոնից ստացանք հետևյալ ուժագրավ դատաստանը. «Ի դատաստան 2019թ-ի փետրվարի 19-ի ձեռ գրությամբ, տեղեկացում ենք, որ 2016-2018 թվականների ընթացքում «Ա. Ստեփանյանի անվան օպերայի եւ բալետի ազգային ակադեմիական թատրոն» ՊՈԱԿ-ի շնորհիվ 2017թ-ին իրականացվել է Թատրոնի 2-րդ հարկի միջանցի (ձեռնարկի) կադրեր մանրահասակի վերանորոգում, որի ծախսերը կազմել են 5.400.000 դրամ: Ֆինանսական աղբյուրը «Արժեքներ»-ի հետ հովանավորության համաձայնագիրն է»:

Փաստըն աջակցման հիմնադրամի 2017թ-ի հաշվետվության մեջ նշված Ա. Ստեփանյանի անվան օպերայի եւ բալետի ազգային ակադեմիական թատրոնի շնորհիվ վերանորոգման

...երբ թատրոնի դահլիճը, որի վարձույթն արժե մեկուկեսից-երկու միլիոն դրամ, սրամադրվում է ինչ-որ մի կազմակերպությանը նույնիսկ չնչին գեղջով, էլ չասեմք անվճար, աղյա այդ դեղում անհրաժեշտ է ՀՀ մշակույթի նախարարության համաձայնությունը:

Եվ հենց նույն օրը ՀՀ Գրիգորյանը դիմումի վրա մակագրում է իր համաձայնության մասին՝ առանց մշակութային համաձայնության:

Արդարացի լինելու համար նշենք, որ այդպիսի թույլտվություն ստացվել է, սակայն այն սրվել է մարտի 4-ին, այսինքն՝ «դոստֆալստ»:

Եվ սա խախտումներից նվազագույնն է... (Այս անհեթեթ փաստաթուղթը՝ դահլիճն անհատուց սրամադրելու համար կազմել է թատրոնի իրավաբան **Զրիսինե Նաղայանը**, ով, ի դեմք, մշակութային գլխավոր ֆաբրիկա-

Փաստաթղթերում նշված է, օրինակ, սալ 68 արհեստի 25 հարաբարական դրամ՝ որդես ֆինանսական օգնություն: Կցվում է ստացողների ցուցակը:

Քաջատեղյակ մարդիկ մեզ դասնեցին, որ երբ թատրոնի այն ժամանակվա սնօրենը լեց թատրոնը, Հնազնունի Գրիգորյանը հաշվադատությունից, կարելի է ասել՝ հափճակեց ֆինանսական օգնություն ստացածների գրեթե բոլոր ցուցակները:

Սակայն իրողությունն այն է, որ արհեստներն փոխանցվել է ավելի ֆիչ գումար, քան նշված է թղթերում:

Հետեւը ոչնչացվել են... Երեք տարի այդ «խումբը» զբաղվել է «սուղեր-կոռուղ-ցիոն» գործունեությամբ՝ հիմնադրամի միջոցով:

Մասն աներկայացրել են արեւան մի քանի միլիոն դրամի հաշիվ, ասեմք, թատրոնի ինչ-որ մի մասի վերանորոգման համար,

Ինչո՞ւ է աղմկում Հն. Գրիգորյանը, կամ «հեղափոխական» Նազենի Ղարիբյանի հակահեղափոխական գործունեությունը

համար ծախսված խոտոր չափերի գումարը կասկածների տեղի է տալիս, որը նախարարի դատարանական Նազենի Ղարիբյանի ուժագրությանն ենք արժանացնում, հուսալով, որ վերջինս սոցցանցերում սկսողալիս էր եւ դարձնում արժանապատիվ իր օրընթացը:

Եվս մի փոքր համբերություն, հարգելի ընթերցող, եւ, վերջապես, կիմանաք, թե ո՞վ է Հնազնունի Գրիգորյանը եւ... «Ինչո՞ւ է աղմկում»:

Իսկ մեզ թատրոնը սրամադրեց մի փաստաթուղթ՝ «Ա. Ստեփանյանի անվան օպերայի եւ բալետի ազգային ակադեմիական թատրոնի աջակցման» հիմնադրամի սնօրենի ժամանակավոր դատարանական Ծնավուն Գրիգորյանի 28.02.14-ի նամակը, որով նա դիմում է թատրոնի սնօրենի ԺՊ (անվանելով նրան «սնօրեն»)՝ իր հարազատ հայր հանդիսացող **Հրաչ Գրիգորյանին** «ՕՐԿԵՍՏՐ ՊԼՅՈՒՄ» նախագծի օգնականում նույն թվականի մարտի 12-ին անցկացվելիք ուն «աշխարհահռչակ» երաժիշտ դարբնակարար Ռոնի Բարակի (Լիբանան) մասնակցությամբ համերգի համար թատրոնի դահլիճը անհատուց եւ մեկ հաս ռոմագիր սոմսերի վաճառքի համար սրամադրելու խնդրանքով, դատարանական լիցիտացիոն դա նրանով, որ իր «համերգից ստացված ողջ հասույթը կհամարվի օպերային թատրոնի սիմֆոնիկ նվազագույնի երաժիշտների եւ համերգը ստասարկող անձնակազմին»:

րի տեղակալի կինն է, որը հիմա զբաղված է նրանով, որ ղեղում է ինչ-ինչ «փաստաթղթեր», իբր վկայող Կոնսանսին Օրբեյանին կառավարության կողմից թատրոնի սնօրեն՝ օրենքի խախտումով նշանակելու մասին...)

Այստեղ առկա է Կարենի բացահայտ բախում. հայրն օրենքի խախտումով բավարարում է հարազատ ողբու դիմումը...

Թատրոնի կողմից մեր խնդրանքով սրամադրված մի այլ «բարաթից» տեղեկանում ենք, որ հիմնադրամին ուն **Արսակ Հակոբյանը** մոտ մեկուկես միլիոն դրամի չափով նվիրատվություն է կատարել, իսկ հիմնադրամն իրեն անհատուց սարած է սրամադրել՝ ձայնագրման ստույգի կազմակերպելու համար... Եվ ո՞չ մի լուսն չի սվել թատրոնի՝ որդես սարածի վրա: Այսինքն՝ ֆոդակված կառաք...

Ըստ մեզ սրամադրված փաստաթղթերի, հիմնադրամը ամեն տարի 25-ից 50 միլիոն դրամ էր ստանում՝ որդես նվիրատվություն սարքեր կազմակերպություններից եւ անհատներից:

Եվ 271 աշխատակցի բաժանվել է մոտ 40 մլն դրամ: իբր Թատրոնի սնօրենը, ամեն անգամ գումար խնդրելով, նամակ էր գրում հիմնադրամի սնօրեն Հնազնունի Գրիգորյանին՝ այսինչ աշխատակցիցին սալ, ասեմք, 25 հազար դրամ, կամ՝ 40, նույնիսկ՝ 200 հազար... Եվ մեր սրամադրության սակ ունեցանք հարյուրից ավել այդպիսի նամակ-դիմումներ... Եվ հիմնադրամի հաշվետվության մեջ էլ է նշվում, որ այսօր գումար է կախացված... Երբ որ 2014 թ. հուլիսին «Գայանե» բալետով թատրոնը հյուրախաղերի Սանկտ-Պետերբուրգի Մարիինյան թատրոն էր գնացել, դրա հետ կապված ծախսերը հոգալու համար ՀՀ կառավարությունը դրամաճանրի էր հասկացրել: Այնինչ արդեն

սակայն իրականում եւ ո՞չ մի բան էլ չի արվել, ստուգողներն էլ չեն խորացրել՝ մեկիկ-մեկիկ ստուգելու քան մի ֆառակուսի մեջը... Չի բացառվում նաեւ, որ սնօրենի տեղակալ, մի քանի ամիս էլ դատարանական Հ.Գրիգորյանը առաջնորդներին ինչ-ինչ թղթեր է սրամադրել իր իսկ անունից իբր կատարված աշխատանքների վերաբերյալ, սակայն նոր սնօրեն Կոնսանսին Օրբեյանի կողմից աշխատանքից ազատվելուց հետո նշված անձը արել է իր հետ բոլոր փաստաթղթերը...

Ուժագրավ մանրամասն. հիմնադրամին սրամադրվել է գրասենյակ թատրոնի շնորհիվ, եւ ոչ մի լուսն չի վաճարվել վաճառքային համար: Ավելին, այդ սենյակների վերանորոգումը կատարվել է թատրոնի հաշիվին, դրա աշխատակիցներն էլ եղել են թատրոնի անձնակազմից...

Նախնական հաշվարկներով, երեք տարում «կերվել» է մոտ 25 միլիոն դրամ՝ ասում է մեր աղբյուրը:

Ընդհանուր առմամբ, հիմնադրամը ՀՀ կառավարությունից, «Երեւան» հիմնադրամից, սարքեր կազմակերպություններից եւ անհատներից 100 միլիոն դրամից ավել գումար է ստացել: Հրաչ Գրիգորյանն աշխատանքային է ստացել թատրոնից, իր որդի Հնազնունի էլ՝ հիմնադրամից:

Թատրոնի «հնաքնակների» կողմից արված են մի դիտարկում. հիմնադրամի ստեղծումից ընդամենը մեկ ամիս անց հայր Գրիգորյանը փոխարինեց իր հին «Մեր սեղանը» նորագույնով, որին էլ նստեց «Range Rover»-ի դեկին, իսկ ֆիչ անց էլ Սարյան փողոցի վրա հայտնվեց նրանց դատարան «Beermania» զարեջրատունը:

Կոնսանսին Օրբեյանը, սանձնելով թատրոնի սնօրենի դատարանը, ազատել է Հ.Գրիգորյանին փոխսնօրենի դատարանից, սակայն գործերը դատարանում կառավարվում էր իր փոխսնօրենի կողմից:

...Երբ որ 2014 թ. հուլիսին «Գայանե» բալետով թատրոնը հյուրախաղերի Սանկտ-Պետերբուրգի Մարիինյան թատրոն էր գնացել, դրա հետ կապված ծախսերը հոգալու համար ՀՀ կառավարությունը դրամաճանրի էր հասկացրել: Այնինչ արդեն

Սանկտ-Պետերբուրգում հայտարարվեց, որ ամբողջ ծախսերը հոգացել է հիմնադրամը, եւ նույնիսկ Հնազնունի Գրիգորյանն էր անձամբ արհեստներին օրադասիկ բաժանում՝ իբր հիմնադրամի սրամադրած միջոցներից: Ավելին, դատարանի սրամադրած միջոցներով էր Սանկտ-Պետերբուրգ եկել որդի Գրիգորյանը՝ իբր որդես հյուրախաղերի «կորոնանսո», ավելին՝ հետն էլ հիմնադրամի աշխատակիցներից մի քանի հոգու էր բերել՝ կրկին թատրոնի հաշիվին:

Ամենագոր էին այդ անձինք, վախտարարափի մեջ էին դառնում ամբողջ թատրոնը... Եվ այս ամենը՝ հիմնադրամի հոգաբարձուների խորհրդի նախագահ, թատրոնի «եր ու սիրակալ» Կարեն Դուրգարյանի «բարձր հովանորակությունը»...

Այս առնչությամբ հասկանալի անկան են լուսահոգի Գեղամ Գրիգորյանի խոսքերը, ասված իր հարցազրույցում «Առավոտ» օրաթերթին 17.12.2015-ին. «...Համենայնդեպ, երեկ մեկ-երկու տարի նվազագույնը գլխավոր դիրիժորի դատարան չի ունենում: Ես չեմ ուզում, որովհետեւ գլխավոր դիրիժորը (Կարեն Դուրգարյան) իրոք կարգավիճակ էր ստացել, ու մի քանի ամիս անց, համարեմք դա բարեկամություն, յուրայիններ, բայց մարդկանց այդ մի մասը միտք ստանում էր ավել փողեր՝ ֆոնդի միջոցով եւ այլ ճանադարաններով: Դա, բայց կառաքի մի միջոց էր, որը կոլեկտիվին բաժանում է մի քանի մասի ու շատ զգեղ մթնոլորտ էր ձեւավորվում թատրոնում: Խրախուսում, անուշուշ, ղեկ է լինի, բայց ղեկ է լինի լավ աշխատանքի համար եւ ոչ թե յուրայինների համար: Մարդիկ ղեկ է հասկանան, որ թատրոնում նման երեսույթներ չեն կարող լինել, որովհետեւ թատրոնը ղեկ է իր գործով զբաղվի, եւ ոչ թե նման նախախաղերով...»:

Եվ թատրոնում հայտնաբերված 92 միլիոն դրամի դատարանը, որ հայտնաբերել են վերահսկիչ մարմինները, կատարվել է 2014-16 թթ.՝ այս «բանալի» կողմից, իսկ Նազենի Ղարիբյանը վերագրել է այն Մատեսո Օրբեյանին, եւ հենց այդպես էլ ներկայացրել վարչապետ Փաշինյանին: Պատահական էլ չէր, որ հենց մյուս օրը Ղարիբյանը հեղեղ իր իսկ կողմից հնչեցրած զրդարանը:

Փաստըն, մինչեւ «թավոյա հեղափոխությունը» երկրում, Մատեսո Օրբեյանը հեղափոխություն կատարեց թատրոնում. նա մարեց այն բոլոր նմանաթիվ կոռուպցիոն գործերից:

Եվ հենց այսպիսի անձանց հետ է «կապվել» «հեղափոխական» Նազենի Ղարիբյանը: Հավաստի աղբյուրներից հայտնի է դարձել, որ հենց Հրաչ Գրիգորյանին էր Նազենի Ղարիբյանը նշանակել թատրոնի սնօրեն, ինչին ՀՀ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը, ինչպես դատարանը Կոնսանսին Օրբեյանին՝ թատրոնի սնօրենի դատարանից ազատելու դեմ բողոքող աշխատակիցների եւ իր հանդիման ընթացքում, տեղյակ չէր, եւ միայն վարչապետի միջամտությամբ սաղալեց մարդան Ղարիբյանի «ողանը»:

Ավելին՝ Ղարիբյանը վարչապետին ներկայացրել էր այնպես, թե իբր Օրբեյանը զբաղեցնում էր երեք դատարան՝ ներառյալ գլխավոր դիրիժորին, սակայն ԱԺ դատարանավորներից մեկի գրավոր հարցմանն ի դատաստան նա նշել է միայն երկուսը...:

ՆԱԶԵՆԻ ՂԱՐԻԲՅԱՆ

ԵՐՎԱՆԴ ԱԶՍՏՅԱԼ

Գեորգյ, ԱՄՆ

Սիբիրի մի հողված, որը կարող է իր դրական մոտեցմամբ զարմանք տալ հայաստանցի ընթերցողին, որը հասկալի է ներկա օրերի իրադարձությունների հետևում է հակադիր ծանրանքների բաժանված լրատվամիջոցների որդեգրումը, այսինքն՝ այլամեթոդային, ժխտողականության մթնոլորտում: Հողվածագիրը ֆաշիզմի մեծ ընթերցողներին իր բազմակողմանիորեն զարգացած մտադաշտով և վերլուծական կարողությամբ: Նրա հայացքն այսօրվա հողվածում սեռված է Հայաստանի դիմադրական արժանի մարտահրավերների ու դրանց հաղթահարման ուղղությամբ մոտեցումները կասարած աշխատանքի վրա՝ դրական-ֆաշիզմական մոտեցումով: «Ազգ»

Երկաթաժողով, զարգացող և խորհրդային Միության փլուզումը ծանր վնաս հասցրեցին Հայաստանին, և հակառակ իր ունեցած մտավոր ներուժին, երկիրը դեռևս չի կարողացել ամբողջովին վերագտնել իրեն վերջին երկուսուկես տասնամյակում, որովհետև իր հարեանները փակել են սահմանները և թեմաթյուն են սերմանել ամբողջ ժամանակ: Նման մարտավարությամբ Ադրբեջանն ու Թուրքիան մտադրվել են խորհրդային Հայաստանը բռնության կամ աստիճանական թուլացման ճանապարհով: Իսկ մեր միակ փրկանքային հարեանը՝ Վրաստանը համագործակցում է մեր թեմաթյունների հետ գոյազրկելու համար մեր երկիրը: Թերիսին համագործակցել է և Երևանում է համագործակցել Թուրքիայի և Ադրբեջանի հետ սարածաբանական ներգրգռիչ և ճանապարհային համակարգեր կառուցելով, որոնք Երևանում են Հայաստանը: Ավելին, այդ ոչ բարեկամական ֆաշիզմականությունը բավարար չի անարելով, Վրաստանի նոր մախազահ Սալոմե Չուրաբիցիին թույլ սկսեց իրեն անճանաչելով վարվել Հայաստան կասարած իր առաջին այցելության ժամանակ: Նա ֆինադատեց Արցախի օրենսդիր մարմիններին Հարավային Օսիայի և Աբխազիայի հետ համագործակցելու համար և 2008-ին Աբխազիայի հայկական համայնքի ինֆորմացիոնական գործողությունները որակեց «վրացիների կոտորած» այդ անկախում:

Ուն Ելը իր հարեանների գործարած հեղձուցիչ ջանքերից: Հակառակ այն զարգացումների, թե թավեյա հեղափոխության արդյունքում ձեռավորված երիտասարդ կառավարությունը կարող է սայթափել փորձառության դակասի հետևանքով, առաջնորդները կարողանում են աղագուցել, որ ամբողջովին սիրադեբում են իրադրությանը:

Ունաստանի և Մ. Նահանգների միջև ընտրություն կասարելու անախորժ գործընթացը, որը առաջնային և կարեւորագույն հարց էր, կարծես հաջողությամբ հաղթահարված է: ՆԱՏՕ-ի հետ Հայաստանի հարաբերությունների առնչությամբ իրից բացի, ակտիվորեն զարգացնում է իր սնտեսական ծրագրերը Ռուսաստանում, Ուկրաինայում, Բալկաններում, Աֆրիկայում և Հարավային Ամերիկայում, որտեղ դաշտայնում է Նիկոլաս Մադուրոյի ռեժիմը Վենեսուելայում՝ ի գորակցություն Ռուսաստանին:

Թուրքիան ձեռք է բերում ոչ միայն սնտեսական մվաճումներ, այլև ակտիվորեն դայաբում է Ցեղասպանության հարցի ճանաչման դեմ բոլոր այն երկրներում, որոնց օրենսդիր մարմինները նման դրական առաջարկությամբ են հանդես գալիս: Այնուհետև որ մարտահրավերը բավական մեծ է Հայաստանին համար, որ միջոցներ է ձեռնարկում մի կողմից հակադրվելու Անկարայի և Բաքվի ֆայլերին, և մյուս կողմից զարգացնելու իր սնտեսությունն ու ընդարձակելու իր ֆաղափականության ոլորտները:

Նախագահ Արմեն Սարգսյանը վերջերս Հորդանանում էր, նաև ԱՄԷ-ում, զարգացնելու համար բարեկամական հարաբերություններն այդ երկրների հետ: Մասնից առաջ Հայաստանի դաշտայնությունը նախարար Դավիթ Տոնոյանն էր Նյու Յորքում, որտեղ ՄԱԿ-ի ամբիոնից նա հայտարարեց «Նոր դաշտագրմ-մոր սարածներ» իր դիրքորոշման մասին: Մարտի 28-ին տեղի ունեցած Փաշինյան-Ալիևի հանդիպումը ենթադրվում էր, որ խաղաղության մախածնություն կլինի, բայց այդ օրվանից ի վեր ռազմատեղից հոշտարանության տոնը էլ ավելի է սասկացել: Այս անգամ հայկական կողմն է ավելի ազրեսիվ, իսկ ադրբեջանական կողմը՝ առավել թույլ ու դաշտայնողական:

Օրինականությունը անճուգիտի հարսություն է: Վրաստանն ու Հայաստանը ժողովրդավարական հեղափոխությունների փուլով անցան և կառավարություններն այդ երկրներում այժմ ֆաղափանքների ճնշող մեծամասնության մանդատներով են հանդես գալիս աշխարհով մեկ: Ադրբեջանը միակն է, որ իր բռնասիրական

համար, որ միջոցներ է ձեռնարկում մի կողմից հակադրվելու Անկարայի և Բաքվի ֆայլերին, և մյուս կողմից զարգացնելու իր սնտեսությունն ու ընդարձակելու իր ֆաղափականության ոլորտները:

Օրինականությունը անճուգիտի հարսություն է: Վրաստանն ու Հայաստանը ժողովրդավարական հեղափոխությունների փուլով անցան և կառավարություններն այդ երկրներում այժմ ֆաղափանքների ճնշող մեծամասնության մանդատներով են հանդես գալիս աշխարհով մեկ: Ադրբեջանը միակն է, որ իր բռնասիրական

նեժիմով Կովկասում մնացել է որդես «աչի փուս»:

Բացի վերոհիշյալներից, Հայաստանի արագործախարար Չոհրաբ Մնացականյանը Եթովպիայում էր վերականգնելու դարերից եկած դաշտական հարաբերությունները: Ադրիլի 8-ին, Հայաստանի Ազգային ժողովի նախագահ Արարատ Միրզոյանը Քաթարում էր, ելույթ ունենալու Միջխորհրդարանական միության գլխավոր ասամբլեայի 140-րդ ժողովում, որտեղ նա գովաբանեց Հայաստանի հզոր մսավորական ներուժը: Նա նաև անուղղակի ակմարկեց Ադրբեջանի հետ Հայաստանի հարաբերությունները:

Մյուս կողմից Հայաստանն ու Չինաստանն են խորացնում իրենց հարաբերությունները գիտական և կրթական ոլորտներում: ՀՀ գիտության և կրթության նախարար Արայիկ Հարությունյանը վերջերս հանդիպեց Հայաստանում Չինաստանի դեսպան Թիան Ելունգի հետ և նեց, որ Երեանի և Պեկինի միջև փոխադարձ օգակար և արդյունակե համագործակցություն է ծավալվել, որն ավելի ընդարձակվելու ներուժն ունի:

Ադրիլի 4-ին վարչադե Նիկոլ Փաշինյանն ընդունեց Չինաստանի խորհրդարանական դասվիրակությամբ: Երկու կողմերն ընդգծեցին երկու երկրների միջև միջխորհրդարանական հարաբերությունների զարգացման կարեւորությունը: Չինական կողմը նաև բարձր գնահատեց Հայաստանի դերը որդես

կամրջի՝ ԵԱՏՄ-ի և Չինաստանի միջև: Չինաստանը առաստեղ է աջակցել Հայաստանին սասնյակներով ավտոբուսներ և ԵՏԱՊ օգնության մեքենաներ նվիրաբերելով անցյալում և նաև ռազմական օժանդակություն ցուցաբերելով: Հայաստանի կառավարական անձնակրությունների ամեն այցելություն Չինաստանում ամենաբարձր մակարակի արարողակարգով է դիմավորվել: Մեկնաբան-դիտորդներից ԵՏՏՏՏՏ զարմանում են, թե ինչու Չինաստանի նման գլոբալ հզորության մի երկիր այդքան մեծ ուժադրություն է օռայլում փոքրիկ Հայաստանին: Հայկական կողմից առանց որոշակի ֆաղափական նդասակների, դեբտ է ընդունել, որ Հայաստանը անուղղակիորեն օգակում է Անկարայի և Պեկինի միջև առաջացած թեմամությունից՝ երկու հիմնական դաշտայններով: Թուրքիան զրգռում է և զինում Չինաստանի Սիցզյան Երջան Ուլլուր մարմնչողներին և մեղադրում Չինաստանի իշխանություններին և նույնիսկ ցեղատղանություն գործելու մեջ, որովհետև Պեկինը փորձում է այդ Երջանում դաշտայնել խաղաղություն: Մյուս դաշտայնն այն է, որ Թուրքիան տեղում է Երմիկական, կրոնական և լեզվական առումներով միավորել Կենտրոնական Ասիայի բոլոր թյուրական ազգություններին, որդեսից մարտահրավեր նեցի Չինաստանի ազդեցությանը այդ սարածաբանում:

Հարաբերությունների ակտիվ զարգացումները Չինաստանի հետ կարող են աղագայում ավելի նաանակալի դիվիդենտներ բերել Հայաստանին, որն առեղի մեծ գլոբալ մարտահրավերներ է սիղված դիմադրակել հետեղականորեն գաղափար և հարակցված ֆաղափականություն վարելով:

Համահարեցման (գլոբալիզացիայի) ներկա դարաբանում դժվար է գոյատեղել, և Հայաստանի արագործախարարության գեատեսչությունը խորադես գիտակցում է այդ փաստը:

Թարգմ. ՆԱՏՕՆԻ ԾՈՒՆԻԿՅԱՆԷ (The Arm. Mirror-Spectator)

Լույս է տեսել

Օրերս ՀԲԸՄիության Երեանի գրասենյակից Երեանի կողմից սսացան «Մեթր Հրաչեայ Սեղրակեան. Մարդն ու գործը» գեղաիղ հասորը, որը լույս է տեսել Բեյրութում, 2018 թ.ին. ՀԲԸՄիության հրատարակությամբ, մեկնասությամբ տեր և սիկին Պերճ Սեղրակեանների: 387 թվագրայլ էջերով հասորի կազմողն ու խմբագիրը լիբանանահայ հայտնի խմբագիր և հրատարակագիր Պարույր Հ. Աղբաբյանն է, որը Ռամկավար Ազատական կրասակցության ու ՀԲԸՄիության Հայ երիտասարդաց ընկերակցության կարկառուն դեկավարի և ընդհանրադես լիբանանահայ համայնքի հասարակական հայտնի գործի կյանքին ու գործունեությանը անդրադարձող առաջաբանի կողմին ներկայացրել է Հրաչեայ Սեղրակեանի նկարագիրը, կերպարը, կասարած գործերը: Երեանի կողմից հրատարակված «Մեթր Հրաչեայ Սեղրակեանի կողմին» գրքի համար 40-ական թթ.ից մինչև 1997 թ.ը, մինչև մակվան սարին, լույս են տեսել հասկաղես «Չարթոն» օրաթերթում և «Խոսունակ» ամսագրում, ազգային-ֆաղափական բովանդակությամբ:

Առաջիկայում առավել հանգամանակից՝ «Ազգ»ը կանդրահանա մորընծա հասորին:

ՏԻՊՈՒՆ ԵՎՎԿՅԱԼ

Գրիգորիս Պալաթյանի «Չայկական Գողգոթայի» վերահրատարակությունը ֆրանսերեն նոր քարգմանությամբ Յեղատաղության մասին ամենաարժեքավոր վկայություններից մեկն է, որ մղում է մեզ վերսկսելու ֆնմարկումներն այն դասերի մասին, որոնք այդպես էլ չհաղվեցին 1915-ից:

Նրա անունը մոռացության է մասնավել, սակայն նա առաջիններից էր, որը դրեց Ֆրանսիայի Չայ Առաքելական եկեղեցու թեմի հիմքերը: Մանչեսթրից հետո մարտելահայերի եղիսկոթոս գերազանց Գրիգորիս Պալաթյանը (1875-1934) աստվածաբանության դոկտոր էր, կրթություն էր ստացել Պենսիլվանիայում և ծառայել Ամասոյիայում: Բազմալեզվագետ էր գիտնական այս մարդը լույս աշխարհ եկավ Թոմաս Բալդաֆում և վաղաժամ մահացավ Մարսելում, աղիտության մեջ՝ առանց իրեն լիարժեքորեն դրսևորելու հնարավորության: Կյանքի վերջում վերադառնալով աշխարհիկ կյանք, խորապես խոցված բազում նվաստացումներից՝ նա, որպես Ֆրանսիայի հարավի հայության սրբազան, կասարեց հսկայական աշխատանք, ընդհուպ բազմաթիվ եկեղեցիների կառուցման վերահսկողությունը (ինչպես՝ Մարսելի Պարոյի եկեղեցին) անմիջապես Յեղատաղությունից հետո: 1921 թվականին նա գտնվում էր Բեռլինում, դասադր Չովհաննես Լեփիսիուսի հետ, վկայելու Սողոմոն Թեփլիբյանի օգտին՝ նրա դասավարության ժամանակ՝ Թալեթա փառայի սղանության համար:

Չայ եկեղեցու Կանոնական իրավունքի մասնագետ, ինչպես նաև ինժեներ երկրաչափ լինելը նրա բազմաթիվ ձիրքերը, ինչպես նաև լեզուների իմացությունը, բազմիցս փրկել են նրա կյանքը: Նրա՝ մոխիրից նոր Չայասան վերակառուցելու կիրքը, մենք գտնում ենք նրա՝ 1919-1920 թվականներին «սաֆ-սաֆ» գրված «Չայկական Գողգոթայում»:

Անվտյարիսելի վկայություն

1914 թվականին նա Բեռլինում էր, եւ որոշեց վերադառնալ Կոստանդնուպոլիս՝ Գերմանիայի դաստիարակ սկսվելուց հետո: Լինելով հասարակական գործիչ՝ Գրիգորիս Պալաթյանն այն ժամանակ ակնապարհ եկեղեցական էր օսմանյան Թուրքիայի հայության մեջ: 1915 թ. ապրիլի 24-ից 25-ի գիշերվա հարձակումների ժամանակ նա այն 69 մտավորականներից էր, որոնց սարան Չանդըրը, մինչդեռ եւս 62 հոգի ուղարկվեցին Այա: Նա Աղեթի իր դաստիարակն ամբողջում է մեզ ներսից:

Սակայն այնտեղ, որտեղ շատ-շատերը սահմանափակվել են՝ համրելով անկարագրելի վայրագությունների շարանի հասիկները, նրա վկայությունը երանգված է ֆաղափական և բարոյական մտնումներով, որոնք առավել ինչեղություն ունեն, քան իր ժողովրդի անհատելի տառադանների սուսկական թվարկումը: Հարցախնդրելով իր դասիկներին, ինչպես արեց մի թուրք սղայի, որն ուղեկցում էր շարայումը՝ նա կարողանում է բազմաթիվ տեղեկություններ հավաքել տեղի ունեցող ռճագործության ծավալի վերաբերյալ: Նա դասում է ամենախելագար, անմարդկայնության անդունդն ի վայր անվերջանալի անկման մասին, որտեղ համընթաց են ցինիզմն ու իրավունքի լիակատար բացակայությունը: Սակայն նա գիտակցում է, որ ինքը նաև հովիվ է՝ դասավորված

փրկելու իր հոսը կամ գոնե ողջ մնալ՝ աշխարհին դասնելու համար իր ազգի Գողգոթան: Հովիվն ուղղորդում է իր գառներին եւ հոգեւոր մեցուկ ու մխիթարություն բերում նրանց, գիտակ մտավորականը դասադարձում է հայերի հազվից տեղի ունեցող մանիպուլյացիաները, թուրքերի դաճակից գերմանացիների եւ ռուսների միջուկ, որոնք ձգտում էին հենվել Կայսրության ազգությունների վրա:

Չայկական վերնախավն արդյո՞ք մեղաակից է այս անտաղղելի եղելությանը

1914 թվականին վերադառնալով Թուրքիա՝ Պալաթյանը տեսնում է, որ Պոլսո ղարսիարհարանի նվիրվածությունն ու հայ ղեկավարների դասավանդող Աղանայի կոստանդնուպոլիսի հանցավոր երիթորների նկատմամբ հասնում են կուրթյան ասիճանի: Հազվադեպ են այն աշխատությունները, որոնք ֆնմարտական մեկնություն են տալիս հայ-օսմանյան վերնախավի դերի մասին: Մենք գիտենք, որ Պոլսո հայոց դասիարհն ի վերջո վստահեց Կայսերական Գերման

կոստանդնուպոլիսի անմիջապես հետո, 1909 թվականին, Կոստանդնուպոլիսի Ազգային ժողովում բուռն վիճաբանությունները աշխարհիկ տարրերի (ի դեմս Գրիգոր Զոհրաթի) եւ Գրիգորիս Պալաթյանի մեջ իրատես եկեղեցականների միջուկ, որոնք համոզված էին «Միություն եւ առաջադիմություն» կոմիտեի մեղավորության մեջ: Փոքրամասնություն կազմող Պալաթյանին չի հաջողվում համոզել իր գործակիցներին կամխատեսել ճախրող վստահ ծայրահեղ լրջությունը, ոչ էլ ընկալել 1915 թվականի սկզբի այն հազվադեպ տառադարձ ազդանշանները, որ թվարկում էր հեղինակը եւ որի ֆնմարտությունը չի խնայում Կոստանդնուպոլիսի հայ հասարակությանը:

Մինչ Դարդանելի խորքերից լսվում էին դաճակից նավաստների թնդանոթների ձայները, Կոստանդնուպոլիսի հայկական մամուլը թավ տառերով հրճվում էր ուրախանում էր ֆրանս-բրիտանական հաղթանակներով: Փոխանակ անկասկածաբանաբար, երբ վանի մահանգում տեղի էին ունենում անլուր կոստանդնուպոլիսի հայերը, գրում է հեղինակը, Տրվել էին

թուրքական կառավարության միջուկ՝ իր «ժողովրդ» հասցնելով սան գաղտնիները: Այստեղ դարձյալ հարց է ծագում. ինչպե՞ս օսմանյան Չայասանի բարախող սիրտը կարող էր վերածվել օձի բնի: Պատճառը դարձ ազատությունն էր: Օսմանյան համակարգի մեղադրությունը ֆրիսոնյաների նկատմամբ: Ինչ վերաբերում է «ֆահանա» Հրանտ Հովսեփյանին, որն իր հրատարակած «Տաճար» շաբաթաթերթում «անդադար վիրավորանքներ եւ հայիոյանքներ էր թափում ֆաղափական տայրադրների ու մահատակ հայ ժողովրդի վրա», աղա մա մույնդես հաճախ էր լինում այնտեղ: «Կոստանդնուպոլիսի ոսիկանության գլխավոր տնօրեն Բեդրին խոստովանել էր, որ ոսիկանությունը հավաքագրել էր ավելի քան 150 հայ լրեսանների, որոնց առաջնորդներն էին ինտառնչակ Հարություն Մլրսիչյանը, նախկին ուսուցիչ Սուլթաթ Պեչիկ-թաճցին, Հմայակ Արամյանը՝ Հնչակյան կուսակցության դասական կերպարներից մեկը, խորհրդարանի անդամ, Կոստանդնուպոլիսի «Կոհակ» եւ «Դայլայիկ» թերթերի գլխավոր խմբագիր»: Չմոռանամք նաև, որ կախաղան հան-

Մտնումներ հայկական Գողգոթայի մասին

«անառողջ ոգեւորության մի մթնոլորտի՝ ծնված խառը երազներից»: Մոռանում էին, որ կայսերական այդ բանակը, անկասկած, նվաճել է Հիմալայների գագաթները, սակայն, հղում անելով բրիտանական մի սղայի. «Անգլիական նավաստները, ցավով, չի կարող մազցել Արարատը», նշում է Պալաթյանը: Եվ արձանագրում է հետեւյալ տղար փաստը. «Մենք մեղավոր ենք: Արեւելի բոլոր ֆրիսոնյա փոքրամասնությունների մեջ, մենք հայերս, չնայած մեր համբավին, թե այն ցեղն ենք, որն աշխարհ է, այն էլ՝ ճիշտ աշխույ, կասարյալ հիմարությամբ եւ գեղջուկի դարձանությամբ հավատացիմ եվրոպացիների դայրարին՝ հանում արդարության եւ իրավունքի, կեղծ խոսքերին ու ստերին՝ չգիտակցելով, որ միլիոնավոր ֆրիսոնյաների կյանքից ավելի, Սոսուկի նավթն էր արդարադասության կեռնի մտարին...»:

նիայի դեմոկրատության երաճիկներին: Մեզ անհայտ չեն նաև հայ ղեկավարների եւ իթիհադականների («Միություն եւ առաջադիմություն» կոմիտեի անդամներ, որոնց թվում էին Թալեթաթը, Էնվերը եւ Զեմալը - խմբ.) միջուկ եղած սերս կադերը, որ ստեղծվել էին մույն մասունական օթյակներում եւ արտավայրերում: Մենք հիշում ենք նաև դաճակակցական հաշատուր Մալումյանի դժբախտ ճակատագիրը, որը երեք տարի առաջ փրկել էր Թալեթա փառայի կյանքը՝ թափանցելով նրան իր տանը... Գաղտնիքի դասիտանության տակ գտնվող կրոնավոր Պալաթյանին եւ իր ուսուցիչ, մեծանուն լրագրող Տիրան Զելեկյանին մի թուրք դաստնյա ի գուր ցույց տվեց Թալեթաթի մի հեռագիրը, որը հաղորդում էր հայ մտավորականների ոչնչացման մասին. ոչ մեկը եւ ոչ էլ մյուսը չկարողացան ըմբռնել օսմանյան կառավարության «հանցագործ ծրագիրը»: Միամտություն, թե՛ կույր հավատ էր դա հարյուրավոր այդ հայ դաստնյաների ու ֆաղափական գործիչների կողմից, որոնց կնեցրել էին իթիհադականների խոստումները:

Մինչ փրկվածները դանթեոն են կանգնեցնում 1915 թվականին սղանված մահատակ մտավորականների հիճատակին, շատ ֆիչ ուսուսմասիություններ են անդրադառնում այն խոր տարաձայնություններին, որոնք բաժանում էին հայ ղեկավարներին երիթորների կողմնակիցների ու հակառակորդների: Դա վկայությունն են Աղանայի

Դավաճանի ամենուրեքական դասկերը

Լինելով սասիկ իրատես Փոքր Ասիայում եւ Կիլիկիայում Գերմանիայի գաղութատիրական նկրտումների վերաբերյալ, ինչպես եւ գերմանական գլխավոր շաբաթում տարածված հստակ հայտարարությունը վերաբերյալ իր «Գողգոթայում» Պալաթյանը չի անտեսում այն չարաբասիկ դերը, որ ունեցան բազմաթիվ հայեր իրենց հայրենակիցների բնաջնջման մեջ: Նրա ֆնմարտության կենտրոնում Պոլսո Չայոց դասիարհարանում տիրող անկարությունն էր՝ դասիարհ Զավեն Տեր-Շղիայանի գլխավորությամբ, որը համարվում էր թույլ եւ անտեսված եւ որը 1916 թվականի օգոստոսին արտափակվեց Բաղդադ: Ինչ կարող էր անել հուսատեսության անկարողությանը մասնավոր Պատրիարհը: Փրկել սեփական կյանքը, թե՛ ընտրել մահատակությունը, ինչպես Կոստանդնուպոլիսի հույն դասիարհ Գրիգորոսը, որին իր եկեղեցական հանդերձանով կախեցին Ֆեների մուսի մոտ 1821 թվականին՝ հունական ազգային արդատության ժամանակ: Գուն-Գարուն, Չայոց դասիարհարանի մտավայրում, մերից գործերի մախարար Թալեթաթի ծառայության տակ գտնվող ջերմեռանդ մասնիչները բազմաթիվ էին. Պատրիարհարանի գործերի հավատարմատար երիթատար Գամեր Շիրինյանը կար էր դասում դասիարհության եւ

ված հայտնի 20 հնչակյանները ձերբակալվել էին յուրայիններից մեկի դրճամբ: Սակայն այն, ինչ Պալաթյանը չի ասում, այն է, որ երիթուրական իճատության վարձկան լրեսանների այս ավանդույթը չի առաջացել 1908 թվականի հեղափոխության հետ. Արդուլ Համիդի ռեճիմը Օսմանյան անբողջ տարածում կարողացել էր հաջողությամբ ստեղծել ցուցմունք սղողների մի շատ արդյունավետ ցանց:

Թունավոր ժառանգություն

Լինելով հավատալի մարդ, անդրդվելի ու իրատես, ֆաղատեղյակ՝ ֆաղափական գործիչներին եւ կուլիսային գործելակերպին, Պալաթյանի կարեւոր վկայությունը դեմ է դառնար հիմնական հումք հայոց դաստնյան մասնագետների, ինչպես նաև Թուրքիայի եւ Գերմանիայի համար, որոնք մեղաակից են իր նախնիների հողի վրա հայ ազգի ֆիզիկական եւ մտակութային ոչնչացման համար: Չարմանալի է, որ բացի անգլերեն թարգմանությունից, կասարված նրա եղբոր թոռան՝ դաստնյան Փիթեր Բալաթյանի համագործակցությամբ, հայերեն վերահրատարակությունը՝ Մեծի Տանն Կիլիկիո կաթողիկոսության տղագրատանը եւ սույն ֆրանսերեն թարգմանությունը, մնացին գրեթե աննկատ: Իրականում, հարցականի տակ դնել Թեոդիկի ստեղծած հայ մահատակների դանթեոնի սրբությունը համարժեք է սրբադճության: ➔ 7

ԳԵՎՈՐԳ ԳՅՈՒԼՈՒՄՅԱՆ

Փարիզի Ասվածամոր սաճարն այրվեց: Այրվեց, թե՛ այրեցին, ո՛վ, ո՛վքեր: Հիմա, երբ սաճարի մի մասը մոխրակույտի է վերածվել, ես կան էլ չէ: Փասս է, որ այդ բանն անողը մարդ է եղել, ընդհանրական մարդ, որի համար ամենահամեմատելի հեղուկն իր եղբոր արյունն է, ամենաբաղձալի աշխատանքը՝ եղբոր արածն ավերելը: Մարդ, որը համարձակվեց ձեռք բարձրացնել մի արժեքի վրա, որին ու իրեն հարյուրավոր սերունդներ ճանաչող հարյուր երեք երեք ժամանակ մոտ մեկ հազարամյակ կազմող: Դա մարդկային եղկելի երեակալությունից ծնված ամենասոսկալի հանցագործություններից մեկն էր. ոչնչացնել մի բան, որը մարդկությանն էր պատկանում, ներկա ու ապագա:

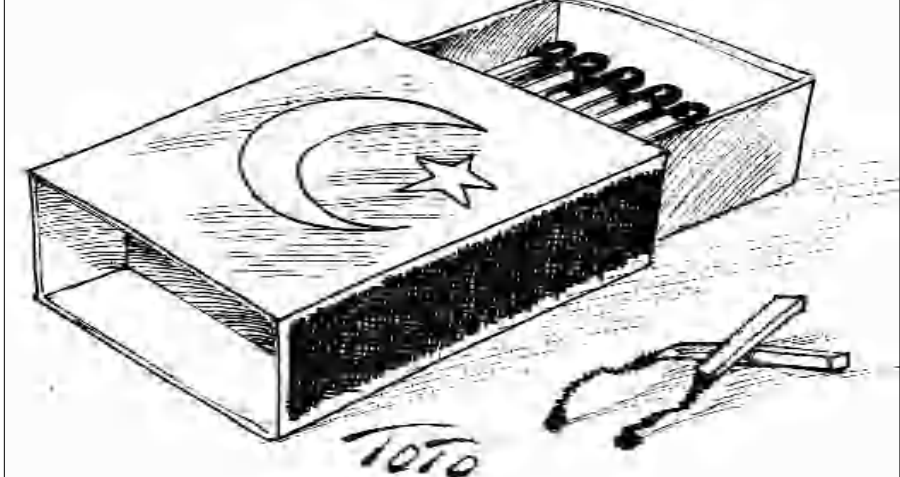
կառավարության հայտարարությունն անհետևանք չէն մնալու: Մեր դառը փորձը հուշում էր, որ սրա համար Ֆրանսիան է վճարելու, բայց աշխարհը վճարեց, որը մարդկությունը, ես լուրջ թանկ անվերականգնելի մի կարողություն: Այո՛, այսօր անհնար է գտնել բանիմաց մեկին, որի հոգում Փարիզի Ասվածամոր սաճարի մոխրից չկա, որովհետև դա մարդ ստակի ներքին սեփականությունն էր, անկախ նրանից՝ սեսել է այն, թե՛ ոչ: Հյուսիսն էր կարող սեսել: Բայց ի՞նչը նույնպես Ֆրանսիայի անուշադրությանը, ինչո՞ւն նա չկարողացավ դառնալ իր եկրի հողատիրությունը, ինչպե՞ս կարողացավ «փորձանքն այդպես հեշտուն Ֆրանսիա մտնել»: 2015 թվականի հունվարի 7-ին ղեկավար է լույս տեսնել Ֆրանսիական Շառլ

դրա վսանգների մասին, որին գրեթե ոչ ոք չէր վերաբերում: Վերջին տեսնում ենք չափազանց ժողովրդավարության բերած անդաճող վնասները, ինչպե՛ս ճանաչողական ինտելեկտի և գաղիս մուսուլման նախագահի ելույթից հետո մարդկային շրջանում փրստեղծարար աղբյուրի ֆրանսիան: Ուելթեին խոսելու առիթ էր սվել ֆրանսիական Մեծ հեղափոխությունից հետո սկիզբ առած ահռելի ծավալներով աղափրոսոնությունը, որովհետև սկսած այդ ժամանակաշրջանից, հարյուրավոր աղթատեղիներ փակվեցին կամ վերածվեցին աշխարհիկ կենտրոնների: Հավասարեց, որ Ուելթեին ոչ մի նախադասությամբ չի վրիժվել. Ֆրանսիան այսօր հեռու է բուն Ֆրանսիայից, սասնամյակներ շարունակ ղեկավարվում է կողմից հովանավորված այլա-

Երեւանը աղբի ճիրաններում

«Մաքրելու ենք»: Այս նախադասությունը Երեւանի ներկա ֆաղափարտ Ֆայլ Մարությանի նախընտրական ֆարգարավի ժամանակ նախատեսվող «ֆայլերի» երկրորդ ֆայլն էր, որ հաջորդում էր «Հաղթելու ենք, ձեզ հետ միասին» եւ նախորդում «Կառուցելու ենք», «Բարեկարգելու ենք», «Վերականգնելու ենք», «Կանաչադաշտելու ենք» եւ «Փոխելու ենք» կարգախոսներին: Այն, որ առաջինը ստացվեց Հայկ Մարությանի մոտ, տեսնում ենք, բայց մնացած խոսքերը՝ չի, որը կասկածի սակ է դնում առաջին կետի իսկությունը, որովհետև, եթե մյուս վեց կետեր չեն իրականանալու, ուրեմն առաջին կետը ղեկավարվել է խնդրով՝ «Եկա, տեսա, հաղթեցի»: Եվ սա թող ոչ մեկի համար հակահեղափոխականություն, «սարոնականություն» կամ սեւություն չընկալվի, որովհետև վերոհիշյալ, իրար հաջորդող վեց կետերից ոչ մեկին չհասած ֆաղափարտ չի կարող առաջինի սերը լինել, անհնար է: Այսօր ժամանակ ֆաղափարտարանը ոչ կառուցել է, ոչ բարեկարգել, ոչ վերականգնել, ոչ փոխել, իսկ կանաչադաշտան ժամանակը դեռ չի եկել: Եւ որդեսգի այս ամենը չհամարվի զուտ մեղադրանք, Հայկ Մարությանի վկայությունն առաջարկում է մոտիկից նայել վերջինիս ղեկավարության ընթացքում փլուզված Արամի 23 հասցեում մասնաբաժնի նախկին Լուսավորության՝ հիմնովին ֆանդիված շենքերին ու վերանայել «Կառուցելու ենք» կետը՝ «Ուղեմ կկառուցենք»: Դրանից հետո բոլորին կխնդրեի ինձ ցույց տալ վերջին մեկ տարվա ընթացքում հիմնովին բարեկարգված որեւէ այգի կամ շինություն, չի՞ եղել մեզանք, ժամանակ մի՞ վասնեք: Մարությանը ֆաղափարտ է դարձել անցած տարվա աշունը, իսկ հիմա դեռ կանաչադաշտելու ժամանակը չէ, հետաքրքիր էր զանցնել այդ մեկը, բայց աչքիս առաջ ունենալով մյուսները, հավասարեցնում եմ, մեկ ամսից «հետ ենք գալու» եւ արձանագրեմ ոչինչ չարվածը՝ դարձնելով «Հնձելու ենք»: Իսկ դրանից հետո, լուրջ կերպով խոսելով փոխված տարածությունը, որը ֆաղափարտի թեկնածու Հայկ Մարությանի գլխավոր խոսքերից մեկն է եղել, կցանկանայի տեսնել ֆաղափարտ վազվելու ֆաղափարտի հասարակական տարածությունի բարեկարգման ուղղված գեթ մեկ ֆայլ, գործով, շուքով, թղթերից ու մամուլի ասուլիսներից դուրս: Կրկին ձեռնունայն ենք մնալու: Իսկ հիմա անդրադառնամք մեր, ինչո՞վ սկսեցինք՝ երկրորդ կետով՝ «Մաքրելու ենք», խոսակցված ու չարված մի կետ, որն այսօր ուղղակի դառնում է Երեւանի բնակիչների համար: Տղափորություն է, որ Տարուն Մարությանը ոչ թե ֆաղափարտ է եղել, այլ՝ աղբի մեքենայի վարորդ, որովհետև նա հրաժարականից հետո, հետանկախության ժամանակ մի կարգին չմաքրված ֆաղափարտ ուղղակի թաղվեց աղբի մեջ: Կես տարուց ավել է, որ «թողել ենք ֆաղափարտն աշխարհի», բայց կարծես նա հեշտեմ էլ չի: Բայց ֆաղափարտ լցված է աղբով, փողոցներ կան, մանավանդ ծայրամասային, որտեղով ֆայլել չի լինում՝ օրերով չղասարկվող աղբամանների դառնալով: Սույն դասերը նաեւ ձեռնուն ենք ունեցել, բայց այն ժամանակ վիճակը միայն հակաէքսթրեմական էր, իսկ հիմա եղանակները սափացել են, եւ էքսթրեմիստի բացակայությունից ընկել ենք սարստեսակ համաճարակների վսանգի գիրկը: Չմայած՝ ձեռնունը ԶԳ-ական մի կին երեսփոխան աղբի առատությունը բացատրում էր ոչ ավել, ոչ ղակաս, ժողովրդի... Եւսակերության հետ:

Տյուզոյի հոգին ծխում է Փարիզի վրա... «Այստեղով թուրքեր են անցել, ֆանի չորս կողմը սուզ է ու ավեր»: Վիկտոր Տյուզո

Արդիվի 11-ին Ֆրանսիայի նախագահ Էմանուել Մակրոնն արդիվի 24-ը հայտարարեց՝ Ֆրանսիայում Հայոց ցեղասպանության հիշատակի օր: Որից հետո հայերի դարձավ, որ արդիվի 22-ին Ասվածամոր սաճարում Հայոց ցեղասպանության հիշատակի դասարագ է մատուցվելու: Մենք հայերս, երբեք չենք մոռացել եւ չենք մոռանալու Ֆրանսիական «Գիտեն» նավին, Կիլիկիայի հայությանն անդաճող թողած Ֆրանսիական զորքին՝ նմանադաս: Բայց Ֆրանսիայի կառավարության այս ֆայլը որը հայությանը շնորհակալությամբ լցրեց՝ դեռի Ֆրանսիան: Եւ որովհետև աշխարհում մեզանից լավ ոչ ոք չի ճանաչում թուրքին, մենք միաժամանակ գլխի ընկանք, որ այս որոշման շուրջ Թուրքիայում գլուխ բարձրացրած մեծ աղմուկն ու երկրի

Հեբրո (ֆր.՝ Charlie Hebdo) ամսագրի հերթական համարը, որում անդրադարձ էր կատարելու նաեւ Ֆրանսիացի գրող Միշել Ուելթեի՝ նույն օրը լույս տեսած «Հնազանդություն» վեդիկ: Ամսագրի առաջին էջին գեղարված ծաղրանկարը մեկնաբանվում էր «Կախարդ Ուելթեի գուշակությունները. 2015 թվականին ես կկորցնեմ ասանդերս, իսկ 2022 թվականին ես արդեն ռամադանի դահիճն եմ հետեւում»: Ցավով, հենց նույն օրը՝ Շառլ Հեբրոյի խնդրությամբ ահաբեկչության եմթարկվեց մուսուլման ծայրահեղականների կողմից, զոհվեց 12 մարդ, որոնց թվում՝ Ուելթեի ընկերը՝ Բեռնար Մարիս: Ուելթեին իր վեդիկը, որն անվանել է «Բաղափարտ ֆանասիկա», գուշակում էր Ֆրանսիական միջավայրի՝ ամեն վայրկյան մուսուլմանացման ու

սերվածությունը, անհասցե մարդկանց մուսուլման դրանով ղայմանավորված ներազային հեշտնթացը, անբնական ժողովրդավարությունն ու, այսպես ասած, մուսուլմանացումն այդ երկիրը ահաբեկչությունների առաջ խիստ խոցելի են դարձել: Մի երեսույթ, որի ղեկավարները օրերս ֆաղեց Ֆրանսիան, ավելի ճիշտ՝ որը աշխարհը՝ Ասվածամոր սաճարի հրդեհով. Փարիզը ծխում էր: Յուրաքանչյուր միջավայրում, որտեղ ազգային դասակարգությունը մղված է երկրորդական ղլան, որի ներկայացուցիչներն ավելի կաթոլիկ են, ֆան՝ է Հոռոմի դառը, ամեն ուրեք վսանգ է սղառնում, որովհետև կայուն ու անվսանգ է միայն այն ղեկավարները, որի ֆաղափարտները հայրենիքի ու հավաքականության զգացում ունեն, որը համարյա ի սղառ բացակայում է այս օրվա Ֆրանսիայում: Ինչպե՛ս «Շառլ Հեբրոյի» խնդրաբան հարձակումը, այնպես էլ Փարիզի Ասվածամոր սաճարի հրդեհը աղտակ է որը Զրիսոնյա աշխարհին, միաժամանակ սթափվելու ու մտորելու հնարավորություն: Հոյսով՝ աշխարհը կվերանայի մարդու ազատության մասին ունեցած իր դասկերացումները, այդ թվում՝ Ֆրանսիան: Գ.Գ. Այլատրվածությունն այսօր Հայաստանում վերելք է աղում, որի զգած սերմերը բարի ղեկավարներ չեն սալու. մեզ ղեկավար սերմեր են ղեկավար:

«Հետ-ճշմարտության աշխարհում» ծրագիրը Մանհատենվիլ քոլեջում

«Ի՞նչ է ճշմարտությունը», «Ինչո՞ւ է այն կարևոր», «Կարող ենք աղբի առանց դրան»: «Կեղծ լրատվության» (fake news) եւ «այլընտրանքային փաստերի» (alternative facts) առատ հոսքի ղայմաններում այս հարցերը գլխավոր մտահոգության թեմաներ են դարձել ներկայիս: Որոշ գիտնականներ եկել են այն եզրակացության, որ մենք այժմ աղբում ենք այսպես կոչված «հետ-ճշմարտության աշխարհում», որտեղ իրական փաստերը անտեղի են դարձել մեր կյանքում եւ մեր առաջնորդների զործողություններում: Իսկ ի՞նչ է նշանակում աղբի մեջ «հետ-ճշմարտության աշխարհում», կամ, որն առավել կարևոր է, ինչպե՞ս ենք մենք դաստիարակվում իրական ճշմարտությունը եւ առաջ տանելու այն մեզան աշխարհում:

Անտոնիա Արլան

Մանհատենվիլ (Նյու Հորթ) քոլեջի փիլիսոփայության ֆակուլտետը, Համալսարանային կրոնների եւ ֆաղափարտության ֆակուլտետների հետ համատեղ արդիվի 1-ին եւ 2-ին հասուկ ծրագիր է անցկացրել ֆնարկելու այս հարցերը Մերի Կլարիկի անվան սարեկան դասախոսությունների շրջանակներում:

Ծրագրին մասնակցելու համար հրավիրվել են մարդու իրավունքների ամերիկացի դաստիարակ Մերի Էլեն Բորկը, Նյու Հորթի գլխավոր դասախոսի օգնական Արմեն Մորյանը, Պեդրոս համալսարանի ղրոֆեսոր, գրող Անտոնիա Արլանը, Իսոն քոլեջի գրականության ղրոֆեսոր Մարկո Լիվիերոն եւ ուրիշներ: Զննարկումների ավարտին, արդիվի 2-ին, դասախոսությամբ հանդես է եկել Անուշավան Եղիսկոյան Դանիելյանը: Դասախոսությունից առաջ հանդես է եկել հայկական դասախոսի համույթը:

«Մաքրելու ենք»: Այս նախադասությունը Երեւանի ներկա ֆաղափարտ Ֆայլ Մարությանի նախընտրական ֆարգարավի ժամանակ նախատեսվող «ֆայլերի» երկրորդ ֆայլն էր, որ հաջորդում էր «Հաղթելու ենք, ձեզ հետ միասին» եւ նախորդում «Կառուցելու ենք», «Բարեկարգելու ենք», «Վերականգնելու ենք», «Կանաչադաշտելու ենք» եւ «Փոխելու ենք» կարգախոսներին: Այն, որ առաջինը ստացվեց Հայկ Մարությանի մոտ, տեսնում ենք, բայց մնացած խոսքերը՝ չի, որը կասկածի սակ է դնում առաջին կետի իսկությունը, որովհետև, եթե մյուս վեց կետեր չեն իրականանալու, ուրեմն առաջին կետը ղեկավարվել է խնդրով՝ «Եկա, տեսա, հաղթեցի»: Եվ սա թող ոչ մեկի համար հակահեղափոխականություն, «սարոնականություն» կամ սեւություն չընկալվի, որովհետև վերոհիշյալ, իրար հաջորդող վեց կետերից ոչ մեկին չհասած ֆաղափարտ չի կարող առաջինի սերը լինել, անհնար է: Այսօր ժամանակ ֆաղափարտարանը ոչ կառուցել է, ոչ բարեկարգել, ոչ վերականգնել, ոչ փոխել, իսկ կանաչադաշտան ժամանակը դեռ չի եկել: Եւ որդեսգի այս ամենը չհամարվի զուտ մեղադրանք, Հայկ Մարությանի վկայությունն առաջարկում է մոտիկից նայել վերջինիս ղեկավարության ընթացքում փլուզված Արամի 23 հասցեում մասնաբաժնի նախկին Լուսավորության՝ հիմնովին ֆանդիված շենքերին ու վերանայել «Կառուցելու ենք» կետը՝ «Ուղեմ կկառուցենք»: Դրանից հետո բոլորին կխնդրեի ինձ ցույց տալ վերջին մեկ տարվա ընթացքում հիմնովին բարեկարգված որեւէ այգի կամ շինություն, չի՞ եղել մեզանք, ժամանակ մի՞ վասնեք: Մարությանը ֆաղափարտ է դարձել անցած տարվա աշունը, իսկ հիմա դեռ կանաչադաշտելու ժամանակը չէ, հետաքրքիր էր զանցնել այդ մեկը, բայց աչքիս առաջ ունենալով մյուսները, հավասարեցնում եմ, մեկ ամսից «հետ ենք գալու» եւ արձանագրեմ ոչինչ չարվածը՝ դարձնելով «Հնձելու ենք»: Իսկ դրանից հետո, լուրջ կերպով խոսելով փոխված տարածությունը, որը ֆաղափարտի թեկնածու Հայկ Մարությանի գլխավոր խոսքերից մեկն է եղել, կցանկանայի տեսնել ֆաղափարտ վազվելու ֆաղափարտի հասարակական տարածությունի բարեկարգման ուղղված գեթ մեկ ֆայլ, գործով, շուքով, թղթերից ու մամուլի ասուլիսներից դուրս: Կրկին ձեռնունայն ենք մնալու: Իսկ հիմա անդրադառնամք մեր, ինչո՞վ սկսեցինք՝ երկրորդ կետով՝ «Մաքրելու ենք», խոսակցված ու չարված մի կետ, որն այսօր ուղղակի դառնում է Երեւանի բնակիչների համար: Տղափորություն է, որ Տարուն Մարությանը ոչ թե ֆաղափարտ է եղել, այլ՝ աղբի մեքենայի վարորդ, որովհետև նա հրաժարականից հետո, հետանկախության ժամանակ մի կարգին չմաքրված ֆաղափարտ ուղղակի թաղվեց աղբի մեջ: Կես տարուց ավել է, որ «թողել ենք ֆաղափարտն աշխարհի», բայց կարծես նա հեշտեմ էլ չի: Բայց ֆաղափարտ լցված է աղբով, փողոցներ կան, մանավանդ ծայրամասային, որտեղով ֆայլել չի լինում՝ օրերով չղասարկվող աղբամանների դառնալով: Սույն դասերը նաեւ ձեռնուն ենք ունեցել, բայց այն ժամանակ վիճակը միայն հակաէքսթրեմական էր, իսկ հիմա եղանակները սափացել են, եւ էքսթրեմիստի բացակայությունից ընկել ենք սարստեսակ համաճարակների վսանգի գիրկը: Չմայած՝ ձեռնունը ԶԳ-ական մի կին երեսփոխան աղբի առատությունը բացատրում էր ոչ ավել, ոչ ղակաս, ժողովրդի... Եւսակերության հետ:

«Սարուխան կվերադառնա» երգիծանկարչական միջազգային ցուցահանդես Կահիրեում

մրցույթին մասնակցած գործերից ընտրված 60 գործեր: Մրցույթը հայտարարված է եղել 2018-ի դեկտեմբերին: Մասնակցել են 180 երգիծանկարիչներ 45 երկրներից, որոնք մրցույթին ներկայացրել են ավելի քան 250 գծանկարներ: Միակ հայ մասնակիցը եղել է սեղի Գալուսյան-Նուբարյան ազգային վարժարանի առակերտուհի 15-ամյա Ռիսա Գեւորգյանը, որի աշխատանքը բարձր է գնահատվել Սարուխանի ընթացիկ կողմից: Ժյուրին կազմված է եղել եգիպտացի, իսրայելցի և քաղցիլացի արվեստագետներից: Առաջին մրցանակը շնորհվել է կուբացի Յոննիս Դել Թորոյին: Հինգ առանձին մրցանակներ էլ շնորհվել են եգիպտացի, իսրայելցի, դորսուգայացի և չինացի արվեստագետ-երգիծանկարիչների:

Երգիծանկարների թանգարանի հիմնադիրը ընդգծել է, որ Ալ. Սարուխանը էությունով ոչ միայն հայ է եգիպտացի, այլև միջազգային ճանաչման արժանացած արվեստագետ է, որի անվիճելի վկայությունն է աշխարհի չորս ծագերից երգիծանկարիչների մասնակցությունը:

Մարտի 26-ից ապրիլի 4-ը Կահիրեի «Ալ-Թահիր Լաունգ Գլոբ» կենտրոնում գործել է հայ մեծ երգիծանկարիչ Ալեքսանդր Սարուխանի ծննդյան 120-ամյակին նվիրված միջազգային ցուցահանդես՝ հովանավորությամբ Եգիպտոսի երգիծանկարչության ընկերության և երգիծանկարների թանգարանի: Այս մասին է տեղեկացնում Կահիրեում լույս տեսնող «Արեւ» թարգմանակազմը, նշելով, որ միջոցառմանը ներկա են զանազան եգիպտոսյան 33 դեստան Կարեն Գրիգորյանը, Կուբայի հանրադատության դեստան՝ Տանյա Աջար Ֆերնանեսը, Եգիպտոսի երգիծանկարչության ընկերության նախագահ Գունա Ֆարահաթը, երգիծանկարների թանգարանի հիմնադիր Մուհամեդ Աբլան, Ալ. Սարուխանի ընթացիկ անդամները, միջազգային ու եգիպտական մամուլի և հեռուստաընկերությունների ներկայացուցիչներ: Ցուցադրվել են նույնպես խորագիրը կրող երգիծանկարի

նը մրցույթին: Նա նաև հղափայտությամբ արձանագրել է, որ երգիծանկարչության արվեստը հսկայական թափանցիկ է երկու օրջանների՝ մինչև Սարուխանը և Սարուխանից հետո: **Հ.Ս.**

Խմբ. կողմից.- Դժբախտաբար, մրցույթին հրավիրված չեն եղել հայաստանցի երգիծանկարիչները: Կարծում ենք այդ թերացման տաճարը Եգիպտոսում Հայաստանի և Հայաստանում Եգիպտոսի դեստանությունների, ինչպես նաև ՌԱԿ Եգիպտոսի օրջանակի անվտանգությունն է եղել:

Վերաբժենությունը հայ հեղափոխականների պատմությունը

Լրագրող և ֆաղափական վերլուծաբան Վիգեն Չքրյանը միջազգային հարաբերություններ առարկան է դասավանդում Ժնևի Ուեբսթր համալսարանում: Նաև դասախոսում է Ժնևի համալսարանի գլոբալ ուսումնասիրությունների ինստիտուտում, որտեղ «Արմինյն Միրո-Սիեթթեյթթ» թարգմանիկ հաղորդամբ նա վերջերս ներկայացրել է օսմանյան ժամանա-

Միություն և Առաջընթացի հայ սոցիալիստները և Ցեղասպանությունը» խորագրով, որն արդեն հինգերորդ անգամ է վերահրատարակվել վերջերս: Ներկա վավերագրական հայկական կուսակցությունների լուսավորչական և ներկայացման նախաձեռնությունը: «Մինչև օրս չգիտեմ, թե ինչ ազդեցություն է թողել ցեղասպանությունը

կառուցողի հայ հեղափոխականների լուսավորչական թուրքական մտածողական **Քադիր Աքինի «Կարմիր» (Red)** վավերագրական ֆիլմը:

«Այս ֆիլմը ոչ թե հայերի, այլ թուրքերի համար են նկարահանվել», ասել է Աքինը Վիգենի հետ զրուցելիս: Նրա հետաքրքիրությունները այդ թեմայի շուրջ սկսվել են, երբ նա իմացել է սոցիալ-դեմոկրատիկ հնչյունային հեղափոխական Փարամազի մասին, որին 1916-ին կախաղան են բարձրացրել 19 համախոհների հետ Սամբուլի Բայազիտ հրադարանում: 2010-ին ձախակողմյան թերթերից մեկում նա կարդացել է «Փարամազին չմոռանանք» վերնագրով մի հոդված, որն էլ առաջնորդել է նրան խորանալու Օսմանյան կայսրության այդ չլուսաբանված օրջանի առաջին սոցիալիստների և հեղափոխականների լուսավորչական մեջ: Աքինը այցելել է Երեւան, Բեյրութ և Ժնև՝ հանդիպելու հնչյունային և դասակարգային գործիչների հետ: Արդյունքում 2015-ին հրատարակել է իր առաջին գիրքը՝ «Փարամազ՝ հայ հեղափոխականը: Քադիր Համիդից մինչև

թուրք սոցիալիստների վրա: Այն փաստը, որ սասանայակներ շարունակ թուրք ձախակողմյանները անտեսել են իրենցից առաջ գործած սոցիալիստներին, ցույց է տալիս, որ ինքնուրույնացված չէ, որ ընկած է եղել թուրքական սոցիալիստական շարժման հիմքում», նշել է Աքինը, ընդգծելով, որ դրա հետազոտումն ու բացահայտումը այսօր էլ խիստ այժմեական է: «Հնչյունային ցանկանում էին ստեղծել «Ամասոլիական դասություն», ինչը այսօր էլ ֆունկցիոնալ ենթակա հարց է», ավելացրել է նա: Ավելին, նա այդ հարցը այժմեական է համարել նաև Մեծավոր Արեւելում ստեղծված ներկա ֆաղափական իրավիճակի դաժնանքներում: Ֆիլմը կարելի է ասել, ըստ մեկնաբանությունների, ոչ այնքան ֆաղափական դասաբարձրված մեթոդների, որքան անհաս-դատություն հարաբերությունների առումով: Այն առումով, որ այդ ժամանակների մարդիկ, անհասներ, ցանկանում էին դառնալ երկրի լիիրավ ֆաղափացիները և օգտվել իրենց ֆաղափական, սահմանադրական իրավունքներից: **Հ.Ս.**

ԲԱՆՏԻԱՐ ՀՈՎԱԿԻՄՅԱՆ

Հովհաննես Թումանյանի՝ մեծ ու փոքր մի շարք տղաների, բալլադների, հեփիաթների և այլ գործերի հիմքում ընկած են հայ և օտար ժողովուրդների ավանդությունների թեմաներ, որոնց մշակումները հարմարեցրել է արդիական կյանքին, դարձրել մարդկային լուսավորչական ուղեկիցը: Ահա, այսօրիսի հավերժական թեմաներից մեկն էլ «Չարի վերջը» բալլադն է, որ նա գրել է 1908 թվականին Թիֆլիսում: Թեթևակի վերհիշենք նրա բովանդակությունը: Խորամանկ Աղվեսը գալիս է մի ծառի մոտ և սղառնում իր բնում նստած Կլուկին.
**Ես սարն իմն է,
Ես ծառն իմն է,
Ծառում փչակ կա,
Փչակում մի բուն,
Ես ով է եկել
Տիրացել թափում...**
Աղվեսը «դահանջասիրոջ» իրավունքով կարգադրել է Կլուկին մի ձագը ցած գցի իրեն: Սարսափահար Կլուկն կատարել է նրա կամքը: Նույն տեսարանը կրկնվել է երկրորդ անգամ:
Ազգավր ժամանակ սզվոր Կլուկին, մեղաբանում է և խորհուրդ է տալիս այլևս չլսել Աղվեսին, որ նա սրած կացին չունի,

Թումանյանի «Չարի վերջը» ընդդեմ Ցեղասպանության

այլևս չվախենա նրա հոխորհանքից: Կլուկն այդպես էլ վարվում է: Կասաղած Աղվեսը բռնում է Ազգավրին և հանդիմանում, թե ինչ է սովորեցրել Կլուկին: Ազգավրը խոստանում է իր լուսնուսը Աղվեսին՝ սալ միայն թե ազատի վրեժխնդրությունից: Նրան սանում է այն քփի մոտ, որի սովորում հանգստանում էր գյուղացու Շունը: Ազգահ Աղվեսը քփին հասնելով, Շունը բռնում է նրա կոկորդից:
Թումանյանն այս բալլադը երկու անգամ է մշակել: Ազգավրի դերը սվել է Աղվեսին, իսկ Աղվեսինը՝ Գայլին: Բայց հանդուկված լինելով, որ խաբեբա Աղվեսը չի կարող բարեխոս լինել, թողել է այնպես, ինչպիսիք մնացել է գրականության մեջ: Պարզ, կենդանի լեզվով գրված այս գործը շատ շուտով գրավել է թատերա-երաժշտական գործիչների ուշադրությունը: Բեմականացվել ու ներկայացվել է թե՛ որդես դրամատիկ և թե՛ որդես մանկական օպերային ստեղծագործություն: Թումանյանի փոքրածավալ ստեղծագործությունների մեջ «Չարի վերջը» ամենաարժանավոր գործերից մեկն է համայն հայ թատերական-օպերային ժանրի ներկայացման համար առաջին անգամ երաժշտություն է գրել կոմպոզիտոր **Ազգաս Մանուկյանը**: Հենց նրա երաժշտությամբ էլ, Անդրկովկասից բացի «Չարի վերջը» սեր է գտել սփյուռքի թատերական խաղացանկում:
Սփյուռքահայ թատրոնում «Չարի վերջը» մանկական օպերան առաջին անգամ ներկայացվել է 1919-ին, Կ. Պոլսում: Նախաձեռնողներն ու իրականացնողները եղել են կովկասահայ երաժիշտ-խմբավար **Ռուբեն Տիգրանյանը** (1890-1965), որը 1919-ին եղել է Կ. Պոլսի Մոսայի Դորոցասեր Տիկմանց և Պեգազյան վարժարանների երաժշտության դասու-խմբավար, և երաժշտության ուսուցիչ **Հարություն Մեհրաբյանը** (1886-1961), որոնք իրենց հետագա կյանքում անց են կացրել Ամերիկայում:
Ներկայացման դերակատարները եղել են Դորոցասեր Տիկմանց վարժարանի սաները: Երգերի ուսուցումը կատարել է դասերից ազատ ժամերին: Եվ ինչն էլ զարմանալի և հետաքրքիր է «Չարի վերջը» ներկայացվել է Հայոց մեծ եղեռնի 4-րդ տարեկիցին՝ 1919-ի ապրիլի 24-ին

(11/24): Վերահսկողությունից անուշադրության մասնավոր դորոցական-մանկական ներկայացումը, որի հանդիսատեսների թվում առակերտներից բացի եղել են նաև մեծահասակներ, երաժշտական հանդեսի ամվան սակ, վերհիշել են իրենց կրուսներին՝ անմեղ մահաբաններին:
Պոլսահայ մամուլի վկայությամբ, տղավորիչ է եղել հասկաղես վերջին տեսարանը, երբ Շունը վրա է թռել, բռնել Աղվեսի կոկորդից: Երեխաները հավասարով արդարության հաղթանակին՝ ծափահարություններով են դիմավորել այդ տեսարանը՝ գաղափարական եզրակացությամբ:
Չարի համար թե վաղ, թե ուշ, եղ է դաժնած, Աղվես աղա...
Ներկայացումը կրկնվել է ապրիլի 29-ին և մայիսի 5-ին:
Այս լուսավորչությունը ցույց է տալիս, որ «Չարի վերջը» չի գալիս: Ավելի քան 250 հեղինակի 400-ից ավելի դիտել է բեմադրվել հայ և օտար թատրոններում՝ ընդդեմ Հայոց ցեղասպանության, բայց Աղվեսին ոչ ոք չի կարողանում խրատել նրա լուրջ բնի վրա աչք չդրի:

ՈԱՖԻԿ ՀՈԿՅԱՆՆԻՍՅԱԼ

Տայասանի վասակավոր լրագրող

Առաջընթացի օրենքը

Ապրիլի 12-ին Մոսկվայում նշում էին սիեզերագնացության օրը, որը հարմարեցված էր մոլորակի 1-ին սիեզերագնաց Յուրի Գագարինի 1961 թվականի թռիչքին: Այդ օրը հասնուկ հեռուստատեսային ուղերձով Ռուսաստանի Դաշնության ժողովուրդներին դիմեց նախագահ **Վլադիմիր Պուտինը**, ընդգծելով, թե Յուրի Գագարինի թռիչքը մարդկային ֆաղափարության մեծագույն ձեռնարկներից մեկն է: Այժմ արդեն 500-ից ավելի սիեզերագնացներ եղել են երկրամերձ ուղեծրում, որոնցից 61-ը՝ կառայի: Նույնիսկ Իսրայելը փորձեց այդ օրը սիեզերագնաց ուղարկել Լուսին, որը իրոք տեղ հասավ, սակայն, ցավոք, վայրեջի լուսինը վթարի ենթարկվեց: Այնուամենայնիվ, դա իսրայելական գիտության մեծագույն նվաճումներից մեկն էր, ինչի առթիվ արժի արժանացնում էր հրեական ժողովրդին:

Երբեմնի խորհրդային սիեզերագնացության նվաճումների մեջ, անուշ, փոքր չէր նաեւ հայ գիտնականների, մասնագետների, նույնիսկ՝ բանվորների վասակը: Որովհետեւ ես հրաշալի հիշում եմ, որ, օրինակ, իմ ծննդավայր Դիլիջանի Իմդուլս գործարանում ժամանակին արտադրվում էր հեռավոր կառուցիչ ԿԱ-12 տպու 12 սարք, որն օգտագործվում էր խորհրդային սիեզերագնացներին: Եվ հիմա ցավ եմ զգում, որ մենք, փաստորեն, կանոնադրված միանգամայն անտեղի հրաժարվել ենք համայն մարդկության նվաճումների մեջ ունեցած մեր այդ միանգամայն արժանավոր բաժնից: Որովհետեւ Հայաստանում, ցավոք, ղեկավարներն չի նշում (կամ անվազն այս անգամ՝ չնշում) սիեզերագնացության օրը: Բայց չէ՞ որ դա զուտ խորհրդային տոն էր, համամոլորակային տոն էր:

Հեռու երիտասարդության սարիներին առիթ եմ ունեցել ընդունելու ժամանակի խորհրդային սիեզերագնացներից մի ֆանիսին: Նրանք՝ Սեասյանովը, Լեոնովը, Տերեկովան, Կլիմովը, հետագայում մի ֆանի ուրիշներ եւս Հայաստան էին ժամանում իբրեւ ԴԼԿԵՄ կենտրոնի հյուրեր: Ներկայումս էին որդես ԴամԼԿԵՄ կենտրոնի աշխատակիցներ եւ ցրվում էին Հայաստանի առողջարաններով՝ դարձադառնալով հանգստանալու: Նրանց ժամանումն ու մեկնումը մեծ մասամբ գաղտնի էր պահվում (նրանց մասին տեղեկացվում էին հասուկեց մարդիկ), որովհետեւ հետաքրքրությունները բազմաթիվները չխանգարեին հյուրերի վասակած հանգիստը: Չէ՞ որ այն սարիներին սիեզերագնաց ենք տեսնել արդեն իսկ մեծագույն մի բան էր: Ահա, այդ տեղեկացվածներից մեկը ես էի՝ այն սարիներին կոմիտեի միջոցով ֆալկոնի 1-ին փառատար, ում դասակարգումները մեջ էր նաեւ սիեզերագնացներին ընդունելը, ֆաղափ առողջարաններից մեկում տեղավորելը, ուղեկցելը տեսարժան վայրեր, բնության գրկում նրանց ազատ ժամանակը կազմակերպելը...

Բացառիկ զուտ, խիստ կուլտուրական մարդիկ էին: Վիսալի Իվանովիչ Սեասյանովը, օրինակ, այն օրերին նոր էր վերադարձել մեր մոլորակի ուղեծրում 18-օրյա սիեզերական թռիչքից, որը ժամանակի մեծագույն ռեկորդներից մեկն էր: Պատմում էր, թե ուղեծրից վերադառնալուց հետո իրեն ճիշտ նույնքան օր է անհրաժեշտ եղել՝ երկրի վրա ֆայել կարողանալու համար: Այն ժամանակ դեռ 35 տարեկան էր, ասեւ եւ ասեւ հետաքրքրական բաներ էր պատմում ոչ միայն իր, այլեւ մյուս սիեզերագնացների տրակտիկայից: Վերջերս մահացավ, Ասված հոգին լուսավորի: Երբեք չեմ մոռանա ոչ միայն նրա դասնախոսները, այլեւ այն բացառիկ հարգանքը, որ այդ փառապան մարդը ցուցաբերեց Հայրենական դաշնագրի վեցերորդ հոսր նկատմամբ: Մեր տուն էի հրավիրել ընթրիքի, երբ հայրս, անտեղյակ, որ այդ երեկո մեր հարկի սակ սիեզերագնաց է լինելու, տուն մտավ: Սեասյանովը ակնածանով կանգնեց, ողջագուրվեց հոսր հետ, մեծարանքի ոգեւունչ խոսք ասաց նրա հասցեին: Ձեր որդու դասնախոսներից տեղյակ եմ, -ասաց, -որ դուք Հայրենական դաշնագրում 7 անգամ վիրավորվել եք, հայրիկ: Ընդհանրապես ձեզ: Ձեր դաշնագրական մեղավորները մեր ժամանակների ժամանակներից բարձր են... Միջ խորհրդից բխող այդպիսի երախտագիտության խոսք ավագ սերնդի սխրամի մասին՝ կյանքի մեջ փչեմ լսել: Եվ սա գրում եմ՝ ընդգծելու, որ ժողովրդի մեծությունը չափվում է նաեւ նախորդ սերնդի արածի ու արդարի համդեմ անկեղծ հարգանքով: Որովհետեւ առաջընթացի օրենքը լուսանում է ոչ թե նախորդների արածի սեւացում, ինչը, ավանդ, արդեն 30 տարի տրակտիկա է դարձել Հայաստանում, այլ վասը մեծելով՝ լավը վերցնելու եւ առաջ գնալու իմաստություն...

Սկիզբը՝ նախորդ 3 համարներում
Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- Մեծ գրող է Շանթը, ղեկ է հրատարակել նրա գործերը. գրել լաւ առաջաբան, խիստ ֆննդաճեղ նրա ֆաղափարական գործունեութեան մոլորումները, բայց զեղարուեսական երկերը հրատարակել: Չէ՞ որ Իսահակեանն էլ դաճակցական էր եղել...

Հր. ԶՈՉԱՐ.- Որո՞ւ ժամանակ թումանեանն էլ:

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- Նրանց հարցը սարքեր է, Շանթին՝ սարքեր, բայց երկերը միտի հրատարակել:

Հր. ԶՈՉԱՐ.- Մի ժամանակ չէինք հրատարակում նաեւ Րաֆֆուն ու Պասկանեանին, եւ դաճակցութիւնը նրանց ծառայեցնում էր որդես զէնք մեր դէմ: Դուք օգնեցիք հրատարակել Րաֆֆուն ու Պասկանեանին: Հիմա այդ զէնքերը խլուած են նրանցից: Ինչո՞ւ ուրեմն թողնեմք նրանց ժողովրդի ազատագրական կռիւների փառքը գրողների զեղարուեսական ժառանգութիւնը: Բունիմի

Հր. ԶՈՉԱՐ.- Իսկ դաճակցները թուրք փաշաների հետ որո՞ւ էին ոչնչացնել Անդրանիկին, որ թուրքական բանակի համար ճանադարի բաց լինի՝ Նախիջեանի եւ Չանգեզուրի վրայով արեւելու դէմի Բաբուն...

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- Նոյնիսկ այդպէս:

Հր. ԶՈՉԱՐ.- Այո՛: Անգամ ասաւրիներ յետոյ Սիմոն Վրացեանը իր «Հայաստանի Հանրապետութիւն» գրքում գրում է, որ Անդրանիկը խանգարում էր իրենց եւ ասում էր. «Թուրքիայի տուած Հայաստանը չեմ ուզեր...»: Ի միջի այլոց այս գրքում Վրացեանը բերել էր նաեւ Ձեր նոտան 1920 թուականից Բաբուն, որտեղ Դուք սղառնագին առաջարկում էք նրանց՝ բանտերից բաց թողնել կոմունիստներին եւ կոչում էք նրանց «բաշիբոզուկներ» եւ առաջարկում էք ուղիմասունի դասախաւարը յայտնել ընկեր Սեբեյ Վարդանեանին:

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- Չեմ յիշում:

աւարտել է: Յովհաննիսեանը ֆաշիստ է Ն. Չարեանի թելը, ինչ որ բան է ասում):

Ն. ՉԱՐԵԱՆ.- Անաստաս Իվանովիչ, մի բան մոռացայ հարցնել: Դուք կարդացել էք լեհ գրող Բոգդան Գեմբարսկու յօդուածը:

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- Ի՞նչ յօդուած:

Ն. ՉԱՐԵԱՆ.- Այդ գրողը յօդուած է գրել «Նամակ իմ մի թուրք բարեկամին» վերնագրով, ուր խօսում է հայկական ջարդերի, հայկական հողերի գրաման մասին եւ հասուցում է դաճակցում:

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- (Ծիծաղելով) Երեւի հայ է. Լեհաստանում աս լեհացած հայեր կան:

Հր. ԶՈՉԱՐ.- Ուրիշ լեհ գրողներ կան այնտեղ, որ ծագումով հայ են, իսկ Գեմբարսկին հայ չէ: Մենք աս կը ցանկանայինք, որ Դուք այդ յօդուածը կարդայիք, Անաստաս Իվանովիչ:

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- Չունեմ այդ յօդուածը...

Հայ գրողների գրոյցը Անաստաս Ի. Միկոյեանի հետ 14 մարտ, 1962, Երեւան

երկերի առաջաբանում գրել են, որ նա մոլի հակասովեսական գործիչ է եղել, բայց ստեղծել է զեղարուեսական այնպիսի երկեր, որոնք ռուս գրականութիւնից դուրս թողնուել չեն կարող: Այդպէս էլ մենք Շանթի մասին կարող ենք ասել:

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- Պէ՛տք է հրատարակել լաւ առաջաբանով:

Ա. ԶՈՉԱՐ.- Հէնց Քոչարն էլ կարող է առաջաբանը գրել:

Հր. ԶՈՉԱՐ.- Կամ մի ուրիշը, միեւնոյնն է:

Եա. ՉԱՐՈԲԵԱՆ.- Հայաստանում ընդամենը մի ֆանի մարդ կան, որ դէմ են Շանթի երկերի հրատարակութեանը. Արամայիս Կարապետեանի նման մարդիկ:

Հր. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ.- Ընկեր Միկոյեան, միւս խնդիրը, որի մասին կուզենայինք Ձեր կարծիքն իմանալ, զօրավար Անդրանիկի գնահատութեան հարցն է: Ժողովուրդը նրան սիրում է որդես թուրքական բռնակալութեան դէմ կռուած հերոս, նրա մասին երգեր են երգում, դաճակց են նրա դասերը: Արամայիս, իսկ դաճակցութեան մեծն ոչ մի խօսք չեմք ասում թեր կամ դէմ:

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- Ի հարկէ, ժողովրդական հերոս էր եւ դէմ էր Դաճակցութեանը:

Հր. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ.- Այո՛, աս փաստեր կան, որ դէմ է եղել...

Հր. ԶՈՉԱՐ.- Ներողութիւն, Հրաչեա, որ ընդհատում եմ իր խօսքը, Անաստաս Իվանովիչ, Դուք երեւի կը յիշե՛ք, որ 1918 թ. Յովսիսիմ Անդրանիկը Նախիջեանի քաղաքը յայտարարելով Սովետական Ռուսաստանի անբաճանելի մասը, ռասիոնիզացրել է Շահումեանին, որ իրեն՝ իր ջոկասով դնում է սովետական իշխանութեան սրամարդութեան սակ: Շահումեանն էլ դասախոսանել է նրան այսպիսի խօսքով. «Տղա. Առաջնորդ Անդրանիկին, Ձեր հեռագիրն ստացայ: Լրիւ տեսնոք հաղորդեցի Մոսկուայի Կենտրոնական կառավարութեանը: Իմ կողմից ողջունում եմ յանձնիս Ձեզ՝ ճանաչիս ժողովրդական հերոսի: Եթէ դարձն Զաջազունիները եւ միւսները նման լինե՛ին Ձեզ, հայ գիւղացիութիւնը հիմա չէր արդի այսպիսի ողբերգութիւն...»:

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- Պէ՛տք է գրել այդ բոլորի մասին:

Հր. ԶՈՉԱՐ.- Կայ այդպիսի փաստաթուղթ:

Ռ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ.- Պէ՛տք է յիշել նաեւ Անդրանիկի ռազմական գործունեութիւնը 1912 թուականի Բալկանեան դաշտագրմի ժամանակ, Բուլղարիայում: Բուլղարները հղարտութեամբ են յիշում այդ մասին:

Հր. ԶՈՉԱՐ.- Այնտեղ նա մի ամբողջ բանակ քաղաքացեւ գերի վերցրեց նաեւ բանակի հրամանատար թուրք փաշային:

Ն. ՉԱՐԵԱՆ.- 1926 թուականին էլ Անդրանիկը ՀՕԿ-ի նախագահ Գրիգոր Վարդանեանի հետ իր սուրը նուէր ուղարկեց Սովետական Հայաստանի դաճակցական թանգարանին, աս լաւ նամակի հետ միասին:

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- Այդ բոլորը հաստատում են, որ նրան դէմ էր գնահատել որդես ժողովրդական հերոսի, ցոյց տալով նրա սխալներն ու մոլորութիւնները:

(Մի դաճակցութիւն է սիրում: Կարծես գրոյցը մօտեցել էր իր ասարհին)

Ն. ՉԱՐԵԱՆ.- Մի հարց էլ, Անաստաս Իվանովիչ: Ես ճադոնիա էի գնացել: Այնտեղ հանդիպումներ ունեցայ ճադոնական գրողների հետ եւ նրանք ինձ հարցնում էին, թէ ինչո՞ւ այդպէս վարուեցիք բանաստեղծ Բորիս Պաստերնակի հետ: Եւ ես չգիտեի ինչ դասախոսանեմ: Հիմա էլ եւտուեմնոյի նկատմամբ լաւ չի վերաբերմունքը:

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- Ինչո՞ւ չգիտե՛իք: Կարող էիք ասել, որ Պաստերնակը մեզ հետ լաւ չվարուեց իր արարով:

Ն. ՉԱՐԵԱՆ.- Նրանք գիտե՛ին նաեւ Պաստերնակի կնոջ նկատմամբ եղած ռեպրեսիայի մասին:

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- Այդ կինը երկար ժամանակ զբաղուած էր վալիւսայի գաղտնի առեւտրով. սղեկուլարցիայով էր զբաղուած, իսկ Սովետական դաճակցութիւնը չի ներում այդպիսի օրինագնացութիւն, ով էլ լինի կասարողը: Չի կարելի յարգել նրանց, ովքեր չեն յարգում Սովետական Պետութեանն ու նրա օրէնքները:

(Ընկերներ Չարեանն ու Քոչարեանը յիշեցնում են, որ գրոյցն ասարեմ: Ընկեր Միկոյեանի ժամանակը փչե՛, մեզանից յետոյ միտի ընդունի մի ուրիշ խմբի: Բոլորը ոսփ են կանգնում, որ նաւն է, թէ գրոյցն

Հր. ԶՈՉԱՐ.- Հէնց այսօր կը յանձնեն Սեբեյին (Ա. Միկոյեանի եղբորը), որ Ձեզ տայ:

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- Ըստ լաւ, կը կարդամ:

(Հրաչեա Քոչարը մօտնում է Ա. Միկոյեանին եւ Չարեանին):

Հր. ԶՈՉԱՐ.- Ներողութիւն միտի խնդրեմ որ էլի ժամանակ եմ խլում. մի կարեւոր հարց էլ ունե՛ի տալու:

Ա. ՄԻԿՈՅԵԱՆ.- Ասե՛ք, ասե՛ք:

Այստեղ ավարտվում է Ա. Միկոյեանի հետ հանդիպում-գրոյցի սղագրութեան մեր ձեռնի սակ եղած մեքենագիր օրինակը: Համեմայնդեալ, ամենավերջում, հազիվ ընթեռնելի եւ կիսատկած տողերից կարելի է ենթադրել, որ Հրաչեա Քոչարը Միկոյեանին գանգաջվում է, որ ժամանակակից դասնագրութիւնը չի ընդունում բոլեւիզմի հրադարակ գալուց առաջ հայ ժողովրդի կյանքում սոցիալ-դեմոկրատական ու հեղափոխական բարձունների գոյութիւնը, եւ օրինակ է բերում Հնչակյան կուսակցութեանը, անգամ հիշում, որ Մարտ Նագարբեկը ենգելի թաղմանը դաս է դրել նրա շիրմին: Դժբախտաբար մեզ հայտնի չէ Միկոյեանի դասախոսանքը:

Շար. 4 եւ վերջ

*) Խոսքը հավանաբար վերաբերում է Միկոյեանի, Եգիպտոսից եւ Կիորոսից ու Պարսկաստանից ծրագրող մասնակի հայրենադարձութեանը: Ծ.Խ.:

ԱՐԱՄ ՍԱՅԱՐՅԱԼ

Քաղաքական վերլուծաբան

Կենսոնական Ասիայի համար ան- նախադեռ իրադարձություն ժողովու- ճեցավ Ղազախստանում: Երկրի մա- խազահ Նուրսուլթան Նազարբա- ևը, որը զբաղեցնում էր ղազախստանը ե- րեք սասնամյակ, խաղաղ եւ առանց արյունահեղության փոխանցեց ի- խանությունը խորհրդարանի վերին ղալախի խոսնակ Կասիմ-ժոմարտ Տոկաեւին: Ղազախստանի անփո- փոխ առաջնորդ վայր դրեց լիազո- րությունները եւ չստատեց հեթական ընտրություններին, ինչով շատ զար- մացրեց իր գործընկերներին: Ի՞նչ է լի- մելու հիմա Ղազախստանում եւ ինչ- ղէն է Նազարբաեւի հրաժարականը անդրադառնալու երկրում եւ սարա- ծաւրջանում իրավիճակի վրա:

բացառադեմ միութեանական եմթա- կայության արդունաբերություն (որն էլ դադարել էր գործել այդ ժողովն սարի- ներին), սոցիալական եւ սնեստական հիմնախնդիրների ահռելի բեռնից կված, սահմանների չլուծված հար- ցով, դուրս եկավ առանց երկդառա- կությունների, ղաշտրազմների եւ ա- րյունահեղության: Ղազախստանը դարձավ հաջողակ, սնեստադեմ բար- զավաճող ղեսություն: Որդեմ հիմք ընդունելով «սկզբում սնեստությունը, հետո փաղափականությունը» սկզբուն- քը, Նուրսուլթան Նազարբաեւը առա- ջինն արեց այն, ինչ չէր համարակ- վում անել հարեաններից որեւէ մեկը՝ անցկացրեց սեփականաւոնրիում, երկրի դրները բացեց խոոո կաղի- սալի համար: Թե ի՞նչ սազվեց դրա- նից, կարելի է համոզվել սեփական աչքերով: Ղազախստանը վաղուց եւ վսասհորեն առաջ է անցել հարեան-

վոր անորոոություն է ստեղծում հասա- րակության մեջ, առաջացնում է ա- րասահմանյան գործընկերների եւ օ- սարերկրյա նորդողների անհանգս- տությունը, նա որոոեց վաղաժամ վայր դնել լիազորությունները եւ սեղը զիջել ավելի երիասարդ փաղափական գործչի: Նա որոոեց վարվել այնղեմ, ինչղեմ երեք չեն վարվել Կենսոնա- կան Ասիայի սարածաւրջանի առաջ- նորդները, եւ այնղեմ, ինչղեմ կվար- վելին իրականում համարձակ փաղա- փական գործիչները: Վայր դնելով լիազորությունները վաղաժամ, Նուրսուլթան Նազարբա- եւը կենսագործեց երկրի գլխավոր փա- ղափական ղիսկը: Եվ դա արեց փա- փուկ ու առանց ցնցումների: Երկիրն առանց սայթափելու եւ առանց օոկի անցավ իւխանության սահմանադ- րական փոխանցման փուլը եւ մսավ ղասմական նոր դարաւրջան: Եվ

Ղազախստանում իւխանության փոխանցման լավագոյն սցենարը

Իսկաղեմ, մարի 19-ի հրաժարա- կանը անղասելի դարձավ լոկ նրանց համար, ովքեր ոււաղիր կերող չեն հե- ստում Ղազախստանի անցողարձին: Նրանք, ովքեր սեղյակ էին կենսոնաա- սիական այդ հանրաղեսության ան- ցողարձից, գիսեին, որ երկիրը ղաա- րասվում է իւխանության փոխանց- մանը: Ղազախստանը վաղուց սկսել է անցումը կառավարման գերնախազա- հական մողեղից դեղի խորհրդարանա- կանը, իսկ ինքը՝ Նուրսուլթան Նազար- բաեւը, բողոոկին վերջերս դիմել էր Սահմանադրական խորհողը, բացա- րություն սասնալու համար, թե ինչղէն կամավոր վայր դնի լիազորությունները: Այդ ղասճառով էլ, հրաժարականը սղասելի էր եւ, որոո իմաստով՝ բնա- կան:

ներից զարգացման, սնեստական զրավչության եւ օաիերի ղաաողա- նության անենասարբեր միջազգային ղեչիսնզմերում:

Կարելի է երկար թվարկել Ղազախս- տանի առաջին նախազաի բողո Ծառայությունները: Նողը կրավա- կանացներ մի բազմահասող աւխա- տության համար: Նա, իսկաղեմ, օաա բան է արել երկրի, սարածաւրջանի համար եւ, որհան էլ ղաթեիկ հնչի, նաեւ աւխարիի համար: Նազարբա- եւը ցողց սվեց բարեկրության եւ բա- նականության եզակի օրինակ: Ղա- զախստանը հրաժարվեց միջողկային զենից այն ժամանակ, երբ օաերն էին ձգտում անեն գնով դրան սիրա- նալ: Երկիրը կարող էր լավ փող աւ- խասել այս գիմանողի հաւկին: Բայց դրանով կարող էր եւ սղառնալիի սակ դնել թե սեփական ճակասազի- րը, թե աւխարիի ճակասազիրը: Բայց Նուրսուլթան Նազարբաեւը դա չա- րեց: Նա աղացողեց աւխարիին, որ կարելի է հեղիմակություն վասակել առանց գենքը թափահարելու:

«Եկեք օիսակ խոսենք. եւ Ղա- զախստանը, եւ նա հարեանները օաա բանով են ղարսական Նազար- բաեւին»,- այղեմ կարճ, բայց խորը Ղազախստանի առաջին նախազաի մասին արսահայսվել է հայսնի հրա- ղարակախոս, ղասմաբան եւ լրագ- րող Լեոնիդ Սլեչինը:

Ուրեմն ինչո՞ւ հեռացավ Նազար- բաեւը: Գիմա օաերն են խոսում այն մասին, որ նա սարեց է եւ դա կարող էր լինել հրաժարականի ղաա- ճառը: Այո, Ղազախստանի առաջին նախաղը 78 սարեկան է: Բայց նա գերազանց մարզավիճակում է: Եվ հրաժարական սվեց, կարծում են, բողոոկին էլ ոչ ֆիզիողզիական ղաաճառով: Գակառակ դեղիում, նա ընդիոե կիեռանար փաղափակա- նությունից, սակայն դա սեղի չունե- ցավ:

Նազարբաեւը գործեց իրեն բնորո օոով, իմաստում եւ հեռաստե: Գաս- կանալով, որ իւխանության փո- խանցման չլուծված հարցը վսանգա-

մրանք, ովքեր ասում են, որ իրավիճա- կը Ղազախստանում հիմա ավելի փչ կանխաստելի է, փան առաջ էր, մե- ծաղեմ սխալվում են:

Ղազախստանում չեն լինելու լուրջ ցնցումներ առաջին նախազաի ղաաոնից հեռանալուց հետո: Առա- ջինը, որովհետեւ նոր նախազաի Կա- սիմ-ժոմարտ Տոկաեւը անբողջաղեմ ղաիղանելու է իր նախողի զծած ու- ղենիւրը: Դա նա հասաստել է երդմա- կալության արարողության ժամանակ: Ուրեմն, հանրաղեսողները արսափն են ներին ուղենիւրը կղաիղանի ա- ռանց փոփոխություններ: Ղազախս- տանի բողո հիմնական իւխանու- թյան հասասողությունները աւխասե- լու են համաձայն նախկին դրվածիի են սկզբունքներ:

Երկրողը, Ղազախստանում նախա- զաիը վերջին օրջանում միակ ղաա- տոնյան չէ, ով կրում է երկրում ընդուն- վող որոոումների համար ողջ ղա- սասխանասվությունը: 2017թ. հան- րաղեսողությունում գործարկվել է գեր- նախազահականից կառավարման նախազահական-խորհրդարանական ձեւին անցման ժողովրդավարական գործընթացը: Նախազաից Կառա- վարություն եւ խորհրդարան ղասաս- խանասվության վերաբաւման ա- ռաջին փուլն արղեն սեղի է ունեցել: Նախարարներն ու օրենսղիրները սա- ցել են սարբեր սեսակի մոս փառասում լիազորություններ, որոնք նախկինում ղասկանում էին միայն նախազա- հին: Եվ երրողը՝ Նուրսուլթան Նա- զարբաեւը չի հեռանում փաղափակա- նությունից ընդմիւոս: Նա մնում է Անվսանգության խորհրդի նախազա- հի ղաաոնում լայն լիազորություն- ներով, իւխող կուսակցողյան ղեկա- վարի ղաաոնում եւ Ազգի առաջնող- ղի դերում: Նա մնում է որղեմ հեղի- մականվոր փաղափական գործիչ, ով նողմիսկ նախազաի ղաաոնից հե- ռանալուց հետո կարող է ազղել երկրի ճակասազրի վրա: Թվում է, որ դա՛ է հնարավոր սցենարներից լավա- գոյնը...

Տաշտունի ջրաղացը

Ջրաղացները նախկինում մեծ դեր էւ նա- նակություն ունեին Գայասանի սնեստության զարգացման գործում: Ներկայումս մեր երկրում միակ գործող ջրաղացը գտնվում է Աւսարակի կամրջի մոտ: Ջրաղաց կա նաեւ Մեղրու սարա- ծաւրջանի Տաւոն գողղում: Այն գտնվում է անմխիթար վիճակում, բայց հնարավոր է օա- հազորել:

Տաւոն գողղի ջրաղացի արսափն սեղը, ԳՅ Սողմիի մարզ

Գայասանում ջրաղացները սարածված են եղել դեռեւս ուրարական ժամանակներից, ո- րի մասին վկայում է Վարազա լեռան (Վան փաղափից հարավ-արեւելք) վրա գտնված, 92 սանիմեթր սրամազծով ջրաղացփարը: Ջրա- ղացները կառուցվում էին գեսակների եւ ա- ռունների վրա, այնղիսի սեղերում, որ հնարա- վոր լիներ փայսե, փարե, հեսազայում նաեւ մե- սաղյա խողղակով թեփողամբ գահավիժող ջրի ուժով ղսսեցնել թափանիվը, դրա միջող- ցով էլ՝ վերին կամ օարժական ջրաղացփարը: Գաճախ միեւնողյն առվի կամ գեսակի վրա կառուցվել են սասնյակ ջրաղացներ, որոնք սղասարկել են օրջակա բնակավայրերին: Ջրաղացներում սեղաղրվում էր նաեւ ձավար ծեծելու սարք (ղիմզ): 19-րդ դարի 20-ական թվականների վերջին Գայակական մարզում գող- յություն ունեին 1456 ջրաղաց, 138 դիմզ, իսկ Երեւան փաղափում՝ 47 ջրաղաց, 6 դիմզ: Ջրա- ղացներն ունեին օաա ղարզ կառուցվածք: Դրանք բաղկացած էին ջրաղացփարից, որը սե- ղաղրված էր նողյն մեծողյամբ, բայց ավելի բարակ, մի այլ անաւթ փարի վրա , ուղղաձիգ ուղղողյամբ մի առանցղից, որը վերեւում հա- տոկ հարմարանով մսնում էր ջրաղացփարի վրա փորված փոսիկի մեջ, իսկ ներեւի ծայ- րում իր վրա կրում էր թեւավոր անղիվ: Ջրաղաց- ների մասին սեղեկություններ կան նաեւ Մխի- թար Գոեի ղասասանագրում:

Կարծում են ճիւո կլիներ, որղեւզի ջրաղաց- ների վերաբերյալ սարվի նոր փաղափականու- թյուն: Այն կարող է դառնալ զբոսաւրջիկողյան զարգացման կարեւոր գործոն Գայասանում:

Սեփան ԳՄՊԻՅՅԱՆ
Տեխնիկական գիտողյունների թեկնածու
Լուսանկարները՝ հեղիսակի

Արծաթե ԲԱՆԶԻՆՆԱԼ

Համաժառանգության գրականության մեջ Հայկական հարցի և Հայոց ցեղասպանության արձագանքները բազմաթիվ են...

«Ամոթի սարին» Դրանց մի մասը կրկնվել է հաջորդ սարի Ուաթսոնի հրատարակած «Ամոթի սարին»...

Նա Շաբրին Ուրֆայում կանխել եկեղեցուն զանազան հայ կանանց և երեխաների կոտորածը...

վերջում (1989): Գլխավոր հերոսը ծնունդով բաբվեցի Հարի (Հովհաննես) Փիլիպյանն է...

դիմագրավում է զավթիչներին» Բերվածները, հույն բառերով Լ. Վանդալիսի «Թալե-աթի ստանությունը»...

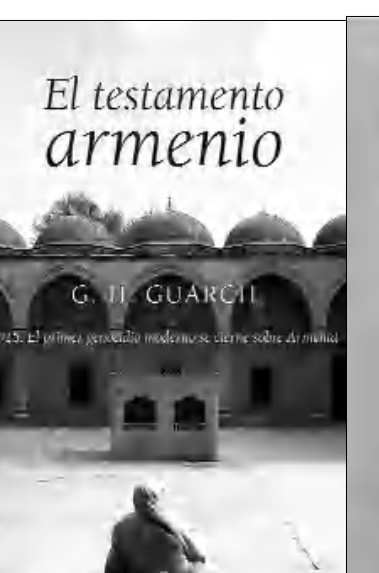
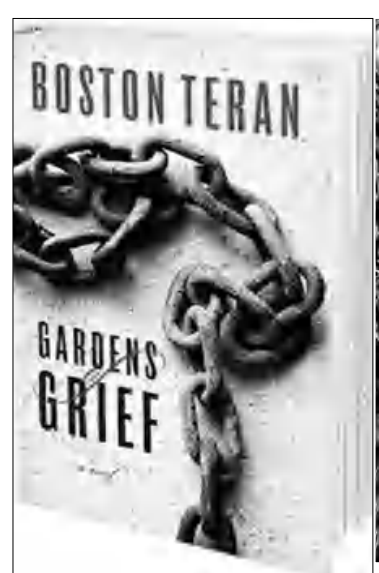
ՀԱՅՈՑ ԵՂԵՌՆԸ 23 ԵՐԿՐԻ

մայանի և Ռուբինա Փիրույանի աշխատություններում, իսկ որոշ գրականագետներ ենթադրում են Յեղասպանության անդրադարձն առանձին ժողովուրդների գրականության մեջ...

Մեր հոգվածով գլխավորապես ներկայացնում ենք վերոհիշյալ աղբյուրներում չհիշատակված և 1996-ից հետո աստիճանաբար իջած գրական գործերը...

Մեր ուսումնասիրությամբ աշխարհի 23 երկրների գրականության մեջ ստեղծվել են երկեր, որոնք ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն անդրադարձնում են Հայկական հարցին...

Օսարազգի գրողների առաջին անդրադարձը եղել է 1894-1896 թթ. համիդյան ջարդերին, երբ վերադարձվել են ամերիկյան մասնավոր դասախոսներ...

մացնել Զեթրին Լի Բեյթսի (1859-1929) ամերիկյան երկրորդ օրհներգի հեղինակի անունը...

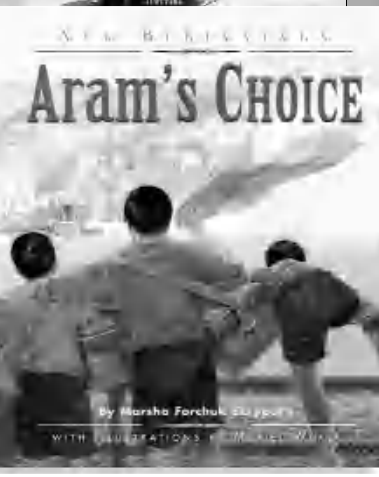
Մեծ մասամբ հայտնի է «Հայաստան» բանաստեղծությունը: Եվ եթե որոշակի կոտորածներին կարելի էր անդրադարձնվել քվեով և բնական, աղա անստեղծություններում...

1899-ին ամերիկյան գրող Ղեբրու Ալֆոն (1835-1913) գրել է «Հեռավոր Եփրատի ափին» վեպը...

ընդ, ահա և մենք լիցվածներս, թեկուզ և ուշացումով, նրա գերեզմանին այս փոքր նվերն ենք դնում...

Գեղարվեստական գրականության մեջ փչել է արձագանքները հայկական կոտորածների հաջորդ հանգրվանը՝ 1909 թվականի Արարատի ջարդերը...

եղեռնը դարձել է ուշագրավ հիմն սուր դիտարկումով դասում ստեղծելու համար՝ համեմատված սիրային-արկածային մոտիվներով:

Հեսարֆրական է նաև հայության ընկալումը օսարազգիների կողմից. ոչ միայն սոսկ նահապետ, ցեղասպանվող և համայն աշխարհի անարդար վերաբերմունքին զոհ գնացող...

դուր Կիլյան Լաֆսնեսի (1902-1998) «Նաղդեմոն Բոնադար» մասնավոր գործող անձանցից մեկը, մի գեղջկուհի, նկատում է մի ցըծողիկի, որը «սկսեց ինչ-որ բան մոթոնալ կիրճ չկարողացավ որևէ բան հասկանալ...

Հասկանալի է, որ արդեն 1915-ի դեկտեմբերի 15-ին շուրջ մեկուկես միլիոն հայերի ցեղասպանության մասին մի մասնավոր նամակում խոսել է անգլիական գրականության խոշոր դեմոստրից մեկը՝ Ջոն Գոլստորդին (1867-1933)...

էլ,- ասես ֆլամանդական արյունը բավական չլինէր,- հայ է եղել: ...Առօրինակ կեցր սոված է: Ես մի փոքրիկ խուսք երեխաներ են կերակրում իմ մոր հայրենի- փում, բայց ի՞նչ օգուտ»:

Սույն թեմային անդրադարձած հեղինակներն առավելա- րդես դիմել են կարճ արձակին եւ գլխավորապես ցեղասպանու- քյան կենդանի զոհերի՝ կա- անսնց եւ երեխաների ճակատագ- րերին: Ժամանակի ընթացողին առավելապես հուզել է զգայա- ցունց դասնություններն իրենց ընտանիքից, սնից եւ երկրից զրկված, մահվան փայլերթին մասնված, մահմեդական գերու- քյան մեջ հայտնված այրիների ու որբերի վիճակը: Նմանատիպ դասնությունների համար հիմք են հանդիսացել Առաջին առ- խարհամարտի տարիներին եվրո- րական տարբեր լեզուներով հրա- արարված ակնառեսների վկայություններ բովանդակող գրվածքները եւ հեղինակների անձնական հանդիպումները

րին դասնում է Վարդան Մամի- կոնյանի մասին եւ նշում, որ նա կռվում էր երդերի դեմ, որոնց հրա- մանասարն էր հասն Մուսասֆան եւ այլն:

Սիրիան Հարին «Հայասա- նի շուշանը» դասնվածքում նկարագրել է հայ որբուհիների կյանքը Սիրիայի անադոսում, իսկ ֆրանսիացի գրող **ժան-Քա- փսուս Ռեբուրը (1875-1960) Ժե- հան դը Ռոհե** ծածկանվածքը հրատարակել է մի անբողջ վեպ եղեռնից փրկված հայ աղջկա մասին՝ **«Շուշանիկ, երիտա- սարդ հայուհին»** վերնագրով (1928): Սա, որքան մեզ հայտնի է, օտար լեզվով գրված առաջին վեպն է հայոց ցեղասպանու- քյան վերաբերյալ, որին հետեւել են ֆրանսիացի երեք այլ հեղին- ակների՝ **Ռոնե դ Աստրալի (1929), Պոլ Անրի Բորդոյի (1903-1999) «Տրադիցիոնի Անթառանը» (1930) եւ Ժ. Ռիկուր դը Բուր- ժիի «Տիգրանուհի» (1934) վե- րերը:**

դասնելով նրա մանկության մա- սին, նշել է. «Երբ Վասյան 14 տարեկան էր, 300 հազար հայ տղամեծեր թուրքական ջոկատնե- րի կողմից ֆրանկական հրոսա- կախմբերի օգնությամբ: Կոստ- անդուլը շարունակվեցին, մին- չեւ որ Թուրքիան իրագործեց հայկական հարցի իր վերջնա- կան որոշումը՝ բոլոր հայերին տղամեծեր իրենց երկրի մի մա- սում: Այդ ժամանակ Վասյան վաղուց թողել էր իր դժբախտ հայրենիքը: ...Չիրը գտնվում էր մի կետում, որտեղ միանում էին ռու- սական նահանգներ Հայասա- նը, Կասասանը եւ Արբեշտանը: Այստեղ կոստանդուլը չեն եղել, զոհեց առայժմ: Մահմեդական ադրբեջանցիները, որ կիսով չափ թուրք էին եւ հետեւաբար՝ կիսով չափ զազաններ, հնարա- վորության դեմքում մեծապես խաբել են՝ հարձակվելու համար հայկական անկախ վրա»: Այս վեպի հերոսուհու ծոռան կեր- դարը Լուսինյան արդեն կերել էր իր մայրո՞ր՝ **«Նախաճառ ա-**

Անաստիական ԽՍՀ-ն՝ մինչեւ Բոսֆորը: Կարմիր բանակը 1930-ական թվականներին ա- զատագրել է ողջ Փոքր Ասիան»: 1960-1970-ական թթ. բրիտա- նական դոկտորայի կարեւոր դեմ- քերից մեկի՝ **Լի Հարվուդի (ծն. 1939) Ժառանգության մեջ կա- րեւոր սեղ ունի «Երկար սեւ փող կամ Հայասանի երազները»** չափածո ստեղծագործությունը: Հեղինակը, բանաստեղծական տղերն ընդմիջելով հանդերձ ե- դեռնի վերաբերյալ դասնական սկզբների արարանով, նշում է, որ իր բանաստեղծությունն ա- ռավելապես հայերի եւ իր դաս- կերացրած Հայասանի գովեր- գումն է: Ավելին, այն սիրային բանաստեղծություն է, որտեղ Հարվուդը կյանքի ընկերուհուն ստան է. «Սա կարող էր կատար- վել ֆեզ հեռ, իմ սեր, եւ մեր որդու հետ»՝ այսպիսով շեղվելով հայոց ողբերգության համա- մարդկային բնույթը եւ կրկին հաստատելով վաղեմի ճշմարտու- քյունը, որ ուրիշի վրեժ չի լինում:

բեմադրիչ **Ռոբերթ Ասրը (ծն. 1955) «Պարոն Չենոբի գլխարկները»** թատերախաղով (1998, որի հիման վրա նկարա- հանել է կարճամետրաժ կինոն- կար) ներկայացրել է Եղեռնից մազադուրծ, այնուհետեւ Երկ- րորդ առօրյա համարտի ժամա- նակ կնոջն ու դստերը կորցրած Վահան Փոլադյանի (1902- 1982) ճակատագիրը: Այդուամե- մայնիվ, լիքերը ոչ այնքան ող- քերգության, որքան մարդկային ստեղծագործ մեթո գործության մասին է:

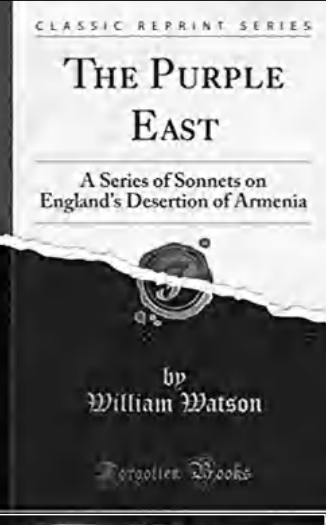
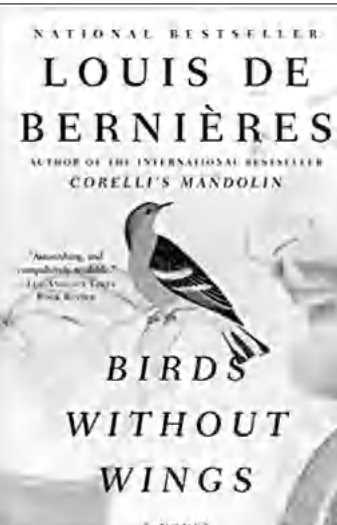
21-րդ դարում եւս հայոց ցե- դաստղանության, վերադարձների եւ հիշողության թեման շարու- նակում է հուզել տարբեր ազգու- քյունների հեղինակների: Բրիտա- նական ճանաչված գրող **Լուի դը Բերնիերը (ծն. 1954) Թուր- փայի կյանքը դասնելով «Թեւեւ չունեցող թռչուններ»** վեպում չէր կարող թեկուզ թռչուցիկ չանդ- րադառնալ հայոց կոստանդուլնե- րին: Դարձյալ սիրված եւ «գոր- ծող» հնար է կին հերոսի միջո- ցով դասնության անդրադարձը. կանադուհի գրող **Լինդա Գանն իր «Սոսի»** վեպում (2005) ներ- կայացրել է ոչ միայն խառնա- մուսուլմանական զավակի հոգեբա- նական աղումները ազգային եւ մշակութային հոգի վրա (հերո- սուհին կես հայ, կես թուրք է), այլեւ՝ համակողմանիորեն դաս- կերել դաստեղծի, ցեղասպա- նության, գաղթի ողջ դաժանու- քյունը եւ դրանց ազդեցությունը հեռագա սերունդների վրա:

Հրեական ծագումով ամերի- կյան գրող **Էդուարդ Սենթ-Իվա- նի «Սեւ աստիճան ասվածք. սարսափի անթուղոգի»** ժողո- վածուում (2006) կա Հայոց ցե- դաստղանության վերադարձի հո- ռինովի մի կերպար: Այսպիսով, ցեղասպանության թեման մուսֆ է գործել նաեւ սարսափ գրակա- նության ժանր: Շատ ավելի նա- խընտրել է կանադուհի գրող **Մարա Ֆորչուկ Սկրիպուչի (ծն. 1954) ընտրությունը**, որը հայոց ողբերգության թեման դարձրել է մանկական գրակա- նության թեմա: Նրա **«Արամի ընտրությունը»** գրքի (2006) իրա- դարձությունները կատարվում են 1920-1922 թթ., երբ հոգատար անհասներ Կանադայում հնա- րավորություն են ընձեռում Հու- նասանի որբանոցներից 110 անապատական տղաների տեղա- փոխելու Կանադա եւ բնակեց- նելու ձրոքաումն փաղափում: Այդ որբերը, դասնությանը հայտնի որդես «Ձրոքաումնի տղաներ», ուսում են ստացել, մեծացել եւ դարձել հասարակությանը մի- ասին փաղափացիներ:

Իսրայելիայում Հայոց ցեղաս- տղանության իրողությունը ճա- նաչել սալու գործում որոշակի դեր են խաղացել **Գոնսալո Գու- արչի՝ 2008 թվականին հրատա- րակած երկու վեպերը՝ «Հայոց կսակը» եւ «Հայկական տի- մանառը»:** Այս ստեղծագործու- քյունները հայերեն եւ ռուսերեն թարգմանությունների շնորհիվ որոշակի ճանաչում ունեն հայ ընթերցողի մոտ: Երկու վեպերի գործողություններն էլ կատար- վում են 1915-1916 թթ.: Ներկա- յացված հանգամանքները, դրվագները, վայրերը եւ փաստե- րը ճշմարտացիորեն արտացոլում են ցեղաստղանության դասնու- քյունը եւ դարաւրջա- նը, թեւեւ հերոսները՝ հորինված են:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱ

ցեղաստղանու- քյունից վերադ- արձանների հեռ: Այս առումով հաս- կանաւական են հայ ամուսնու ազգանունը կող դանիուհի գրող **Ինգա Զոլին Նալբանդյանի (1879-1929)** հա- յ ա տ ա ս ու մ դասնվածքները: Մոտիկից ճանա- չելով հայ ժո- դովորին, արդած լինելով Կոս- սանդուկուղու- սում՝ Նալբանդյանը ձգտել է գրչով օգտակար լինել իրեն հա- րազատացած ժողովրդին: 1917 թվականին հրատարակված եւ եվրոպական տարբեր լեզուներով թարգմանված նրա **«Եղբորդ ա- րյունն է գոչում»** եռերգությունը գեղարվեստորեն ամբողջացնում է դանիուհի գրողի լսածն ու սե- սածը հայոց Գողգոթայի վերա- բերյալ: Ավելի ուշ, մեկ այլ դա- նիուհի գրող՝ **Դազնի Գյեսա- գորդը**, գրել է **«Ի՞նչ են մե՞նք ա- րել»** վեպը՝ նվիրված Ցեղաս- տղանությանը:

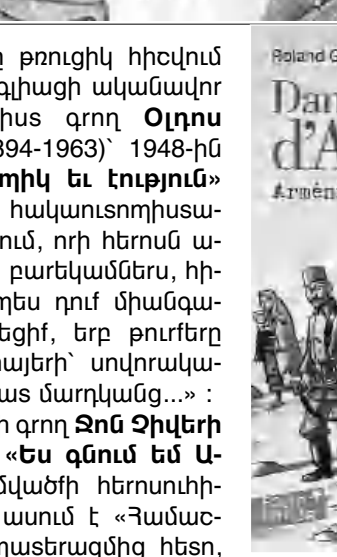

1917-ին լույս է տեսել **Ջոզեֆ Գոլդհուսի «Փառքի ճանփան»** վեպը, որի հերոսը հայ Վիկտորն է՝ ծնողներին համիդյան ջարդե- րի ժամանակ կորցրած եւ Անգ- լիայում աղորդ հայ դիվանա- կես: Վեպի գործողությունները կատարվում են առաջին համա- խարհային դաստեղծի ֆոնին: 1920-ին ֆրանսերենից անգլե- րեն թարգմանությամբ Նյու Յոր- քում լույս է տեսել **Շառլ Գ. Շնադսի «Արեւիկը՝ փոքրիկ հայը»** վեպը, որը մանուկներին ներկայացրել է Փոքր Ասիայի հայերի կյանքը եւ Հայոց ցեղաս- տղանությունը հայ երեխայի մի- ջոցով: Հեղինակը, հայության մասին հեռվից հեռու գրող Շառլ հեղինակների մեծան, հաճախ կատարյալ չիմացություն է դրսեւորել հայությանը առնչվող Շառլ իրողությունների վերաբե- րյալ: Որոշ հայ հերոսների ա- նունները մահմեդական են կամ հրեական (Սիզան, Ջուսիֆ, Համեան), ուսուցիչը երեխանե-

Հայերի կոստանդուլնեց թռուցիկ հիւժում են նաեւ անգլիացի ակնաւոր հակաուսոդիս գրող **Օլդոս Հաֆսլիի (1894-1963)՝ 1948-ին գրված «Կառիկ եւ էութուն»** ֆանտաստիկ հակաուսոդիսա- կան վիպակում, որի հերոսն ա- սում է. «Այդ, բարեկամներս, հի- շեք, թե ինչպես դուք միանգա- մից վրոդվեցիք, երբ թուրքերը կոստանդուլնեցի հայերի՝ սովորակա- մից ավելի Շառ մարդկանց...»:

Ամերիկացի գրող **Ջոն Զիվերի (1912-1982) «Ես գնում եմ Ա- սիա»** դասնվածքի հերոսուհի- ներից մեկն ասում է «Համա- խարհային դաստեղծից հետո, երբ Հայասանում սասանան գիտի, թե ինչ էր կատարվում, մե՞նք նրան հրավիրել էինք Երախտագի- տության օրվա տոնին: Ճաշի ժա- մանակ մի րոդե ինձ թվաց, թե նա հնդկահավը հորդ գլխովը կտա: «Հնդկահավ, ասաց նա, դուք հնդկահավ եք ուսում, իսկ հայերն այնտեղ սովամահ են լի- նում»:

Հայոց ցեղաստղանության վե- րաբերյալ հիշատակումները որ- լիքես դասնական իրողություն- ներ համոզես են եկել բոլորովին անտղատելի մի ժամանակ՝ երեսա- կայական վեպում. խոսքը շվեդ գրող **Սեմ Լունդվալի (ծն. 1941)** երկու ստեղծագործության մա- սին է: Նրա **«Վասյա Ամբարցու- րյան. գրեսանք լաբիրինթոս- սում»** վեպի (1990) գլխավոր հերոսուհին անդրկովկասյան Չիր հայկական անկաւումն ծնված Վասյան է: Հեղինակը,

դասնելով նրա մանկության մա- սին, նշել է. «Երբ Վասյան 14 տարեկան էր, 300 հազար հայ տղամեծեր թուրքական ջոկատնե- րի կողմից ֆրանկական հրոսա- կախմբերի օգնությամբ: Կոստ- անդուլը շարունակվեցին, մին- չեւ որ Թուրքիան իրագործեց հայկական հարցի իր վերջնա- կան որոշումը՝ բոլոր հայերին տղամեծեր իրենց երկրի մի մա- սում: Այդ ժամանակ Վասյան վաղուց թողել էր իր դժբախտ հայրենիքը: ...Չիրը գտնվում էր մի կետում, որտեղ միանում էին ռու- սական նահանգներ Հայասա- նը, Կասասանը եւ Արբեշտանը: Այստեղ կոստանդուլը չեն եղել, զոհեց առայժմ: Մահմեդական ադրբեջանցիները, որ կիսով չափ թուրք էին եւ հետեւաբար՝ կիսով չափ զազաններ, հնարա- վորության դեմքում մեծապես խաբել են՝ հարձակվելու համար հայկական անկախ վրա»: Այս վեպի հերոսուհու ծոռան կեր- դարը Լուսինյան արդեն կերել էր իր մայրո՞ր՝ **«Նախաճառ ա-**

վերակներում» վեպում (1988), որի երկու գլուխը նվիրված է Հա- յասանին: Այս վեպում ամենից զարմանալին այն է, որ շվեդ հե- ղինակը դասնել էր աղագա միացյալ Հայասանը, որտեղ ընդգրկված են ներկայիս Թուր- փայի տարածում հայտնված հայկական հողերը: Ահա մի բնորոշ հասկած. «Երգումը բա- վական փաղափարքված էր, այնտեղ համալսարան կար, եւ ժողովուրդը խոսում էր հայերեն: Հետո եկավ Անաստիան եւ իս- կական Թուրքիան, որ դեռ մնա- ցել էր միջնադարում: Նեման ազգությամբ հայ է. հայերի հա- մար թուրքերը եւ նրանց հայրուկ ֆրեքը սասանայից եւ զազանից վաս են: -Ես չգիտեմ ինչ են այնտեղ ֆո հնարավորությունները,- ասաց Մարիանան,- բայց իմնա այնտեղ են Հայկական ԽՍՀ-ն եւ

Միանաւակ կարելի է ասել, որ հայոց եղեռնի թեմայով լա- վագույն գրական ստեղծագոր- ծություններից է ամերիկյան թա- տերագիր **Ռիչարդ Կալինոսկիի (ծն. 1950) «Գազանը լուսնի վրա»** լիքերը (1995), որը թարգ- մանվել է 17 լեզվով, հաջողու- քյամբ թեմադրվել առօրյա 35 երկրում: Նշենք, որ հետախո- շական զուգադիպությամբ (օրինա- չափությամբ) Հայոց ցեղաս- տղանությանը առնչվող երեք լա- վագույն գրական գործերի հեղի- նակները հրատարակվել են. Կալինոս- կիից բացի նկատվում են նաեւ Ֆրանց Վերֆելին եւ **«Հեփաթ վերջին մեփ մասին»** վեպի հե- ղինակ գերմանական գրող **Էդ- արդ Հիլզենրաթին (1926- 2018)**, որի մահվան լուրն ան- ցած տարվա վերջին չեղանառ- վեց հայկական ՋԼՄ-ներում: Կանադացի թատերագիր եւ

Նախ 3ԱՆ

Մասնադարանը՝ կոպի դաշն

Սերն ու հանդուրժողականությունը սիրո եւ հանդուրժողականության հեղափոխությունից հետո փնտրված ու դեֆիցիտ արժեքներ են դարձել...

րազյանի վրա ճնշումներ գործարելով է գիտական խումբը ստեղծել՝ օգտվելով Սերժ Սարգսյանի եղբոր՝ Լեւոն Սարգսյանի հովանավորությունից:

րանի այցելուները չեն էլ իմանա... բարեբախտաբար: Բայց Արծրունի Սահակյանի ջանքերով առավելաբար Մասնադարանից դուրս հանվեց ու արեւին փռվեց կեղտոտ լվացքը:

2016 թվականին Մասնադարանում ստեղծվել էր միջնադարյան ժողովրդական մշակույթի աղբյուրների հետազոտման խումբ, որը ղեկավարում էր 5-րդ դարի մասնագետ համարվող Արծրունի Սահակյանը:

նկատմամբ անձնական հաշիվներով, որի դասառը Տեր-Ղեւոնդյանի դրկոսական աստվածաբանության վերաբերյալ իր գրած բացասական գրախոսականն է:

Վահան Դեր-Ղեւոնդյանն էլ իր հերթին էր դասնում, որ 8-9 մասնագետներ դրական կարծիք են հայտնել իր աստվածաբանության մասին, որոնց համեմատությամբ Արծրունի Սահակյանի գրախոսականը ոչ մի դեր չի խաղացել:

Այն, որ Սահակյանն իրեն դասառնում էր դասի սալ, Տեր-Ղեւոնդյանը հանգիստ է վերաբերվում: «Թող դասի սա, ես էլ նրան եմ դասի սալու, որովհետեւ երկու սարի շարունակ սարքեր թերթերում գրախոսող հոդվածներ է գրում իմ դրկոսական աստվածաբանության մասին:

21-րդ դարում սույն թեմայի զարգացման մի նոր աստիճան է նշանակում մի շարք թուրք գրողների երկերում հայոց հանդեպ իրենց նախնիների կատարած վերաբերյալ երբեմն հղանցիկ, երբեմն ուղղակի հիշատակումները:

ՀԱՅՈՑ ԵՂԵՌՆԸ՝ 23 ԵՐԿՐԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱ

ժամով: 2011-ին Բի Բի Սի 4 ռադիոկայանը հեռարձակել է ավստրալացի հանրաժանութի թատերագիր Լուիս Նովայի (ծն. 1950) «Խավարի լույսը» թատերախաղը, որը ներկայացնում է Առաջին աշխարհամարտի սարիների հարբերոյի ամերիկյան հյուպատոս, Եղեռնի ականատես Լեւի Դեյվիսի կյանքը եւ գործունեությունը եւ հարբերոյի դասնությունը:

Տեղադրված 100-ամյակի առթիվ աստվածաբան իջան նոր գրական գործեր, որոնցից հիշեմք հետեւյալները: Անգլուի Իվ Սաֆիսի «Ուրցե նամակները» վեպում դարձյալ Հայոց ցեղասպանությունը ներկայացված է իբրեւ նոր սերնդի հայտնագործություն: Հետոստիկոն՝ Կաստրինան, իր Մարիամ աստվածի մահից հետո ժառանգում է նրա համեմունքների փայտե սուփը, որ դարձնակում է հայերեն գրված նամակներ եւ օրագրեր: Ծանոթանալով դրանց ողբերգական բովանդակությանը՝ Կաստրինան ճամփորդում է Կիոտոս եւ այլ վայրեր՝ փորձելով գնել աստվածի կենսագրության թղթապատրված մատերը... 2014-ին լույս է տեսել իռլանդուհի գրող Մարթինա Մեդենի «Անուռ. ճակատագրով նախասահմանված» վեպը՝ զինվորական հոստիսալում աշխատող հայուհու եւ նրան փրկած թուրք ստրուկի մասին:

Մեր հաղորդումն ավարտեմք 2010-ականների սկզբին ամերիկյան գրականության մեջ աստվածաբան իջան եւ բավականին սարածում գտած մի վեպով: Բոսթոն Թեյմս ծածկանունով հանդես եկող մի ամերիկացի հեղինակ, որի իմնությունն անհայտ է, ի թիվս իր սալ վեպի, ունի նաեւ Հայոց ցեղասպանության անհիշելի մի ստեղծագործություն: 2011-ին լույս է տեսել նրա «Վեշի ալգիները» վեպը: Զննարկությունում այն համարել է ոչ միայն ուժգին եւ հուզիչ գրական երկ, այլեւ Հայոց ցեղասպանության հզոր դասառնություն: Վեպը համեմատել են Էմիլ Զոլայի՝ 1898-ին ի դասառնություն

Դրեյֆուսի գրած «Ես դասառնում եմ» բաց նամակի, Էռնեստ Զեմինգուեյի «Ուն մահն է գուժում զանգը» վեպի եւ Ալեքսանդր Սոլժենիցինի ստեղծագործությունների հետ: Անուռը, հայերիս համար նախընտրելի կլինի, եթե մի օր դարձվի, որ Բոսթոն Թեյմսն անվան ճակատագրով հեղինակը հայազգի չէ... Ինչպես սեսանք, Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ գեղարվեստական երկեր ստեղծած գրականության աշխարհագրությունը բավական լայն է: Այն ընդգրկում է գրական բոլոր ժանրերը՝ բանաստեղծություն, արձակ, թատերգություն եւ գրեթե բոլոր ժանրերը՝ դասական, հոգեբանական, արկածային, երեւակայական, սարսափ, մանկական՝ աղափոխվելով խնդրի վերաբերյալ իրագրությունը ամենասարքեր ընթերցող ժողովուրդին: Վկայակոչելով օտարազգի հեղինակների՝ մեր գրական ժողովուրդին փչ ծանոթ կամ անհայտ մնացած այս ստեղծագործությունները (փոյթ չէ, թե սարսափ գրական արժանիքներով)՝ սույն հաղորդմամբ մեր գրականագետների եւ թարգմանիչների ուժգործությունը հրավիրում ենք նաեւ այդ երկերի վրա: